

ՄԱՍԵԱՅ ԱՂԱԿԵՐ

BREITEL D.

L. DUJARDIN S.

ԱԻԵՏԱԲԵՐ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ

հրատարակելի ազգասեր ստորագրեամբ

ՊԱՐՈՆ ԵՒՈՒՍՐԻՍՑ ԹԱՓԱՅԵԼԻ ՂԱՐԱՄԵԱՆ

Ս. ՏԱՐԻ. — ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ, 1855. — ԹԻՒ ԺԲ.

Ի ՓԱՐԻԶ

Ի ԳՐԱԿԱՅԻ ՊԱՐՈՆ Ճ. ԱՐԱՄԵԱՆ

Ի Փողոցն Սեն-Սիրաքիս, Թ. 38.

Գործակալք

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ
ԱԻԵՏԻՍ ԱՂԱՅ ՊԵՐՊԵՌԵԱՆ.
ԶՄԻՆՈՆԻՍ
ՂՈՒԿԱՍ ԱՂԱՅ ՊԱՂԻԲԱԶԱՐԵԱՆ.

ԱՂԵՔՍԱՆԴՐՈՍ
ՂԱԶԱՐՈՍ ԱՂԱՅ ՏԵՐ-ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ.
ԵՍՇ ՄՈՒՏԱԿԻՈՑ
ԳԱՄԻՆՍԻ ՅԱԿՈԲ ԱՂԱՅ ՊԵՐՎԵԼԵԱՆ

ՄԱՍԵԱՅ ԱՂԱԿՆԻ

SCALFE. D.

L. DUBARDIN S.

Ա.Ի.ԵՏԱ.ԲԵՐ ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ

Ա. ԿԵՆՑԱՂՕԳՈՒՏ ԲԱՆՔ

ՅԱԶՈՂՈՒԹԻՒՆ ԳՏՆԵՆՈՒ ԳԱՂՏՆԻԲԸ

Կան սակաւարիւ մարդիկ որ բարերադոբեան համար ծնած կերելին. կան ուրիշներ ալ որոց ճակատագիրը կարծես քեզ զիրենք յախտնական յաշոդոբեան եւ ճախորդոբեան դատապարտած է : Նախնիք բաղդը կոյր աստուածունի մը կերպարանքով կրճեւացընէին, որովհետեւ իր պարգևները առանց ընտրութեան կրբաշխէ. աւելի մօտ ժամանակներս ալ շատերը հաւատալին՝ քեզ մարդս որ աստղին տակն որ ծներ է՝ իր բաղդն ալ ընդհանրապէս անոր ազդեցութիւններովը կըկատարուի : Այս սնապաշտութիւնները որքա՞նք ծաղրելի բաներ ալ են՝ գոնէ այս կըցուցընեն քեզ արժանաւորութեան ու յաշոդոբեան իրարու հետ ունեցած կապակցութիւնը քեզտ շատ յայտնի չէ, բայց այն կապակցութեան մշտնջենաւոր ըլլալուն տարակոյս չկայ : Աշխարհիս մէջ յաշոդոբիւն գտնելը ըստ ինքեան

մարդուս արդիւնք ունենալուն ապացոյց մըն է : Իրաւ է որ այս արդիւնքը կրնայ հասարակ բան մը համարուիլ, բայց միշտ օգտակար է : Մենք ալ կրնաստատենք որ մտաց այն յատկութիւնները որ մարդուս յաշոդոբիւն գտնել կուտան կենացը մէջ՝ ըստ մեծի մասին վնասակար են հանճարի. սակայն ամենամեծ հանճարի տեր մարդկանց բազմաթիւ երեւելի օրինակները կրնանք մէջ բերել որ իրենց աշխարհային իմաստութիւնը ապուշ մարդկանց ունեցած խելքէն բնաւ տարբերութիւն մը չունի : Առաւել հանճարաւոր երեւնալու ցանկացողներն են քան քեզ իրօք ունեցողները՝ որ հասարակ մարդկանց վարքը կարգի դնող խոհեմութեան կանոններէն դուրս մնալ կուզեն, կարծելով քեզ իրենք զիրենք հանճարի տգեղութիւններովը կրնան ծածկել. չեն մտածեր քեզ անոր գեղեցկութիւնները այն կանոններն են :

Բանի մը տեսակ անխոհեմութիւններ կան որ կը կարծենք թէ սաստիկ երեւակայութեան եւ զգայուն բնաւորութեան տէր մարդկանց բնական ժառանգութիւն մը եղած է. այս բանիս համար նոյնքան անիրաւ կըլլար զանոնք խստիւ դատապարտելը՝ որչափ որ անիրաւ պիտի ըլլար երբոր խոհեմութեան այն հանդարտ գաւկըններուն մէկը պարսաւէինք՝ բանաստեղծական կրակէ գուրկ ըլլալուն համար : Սակայն խոհեմութեան դէմ եղած խոտորումները մէյմէկ յանցանք են. եւ երբեմն թէ եւ ներուելու ըլլան՝ պէտք չէ որ այն խոտորումներուն հետեւինք :

Յաջողութիւն գտնելուն ամենէն հարկաւոր ճամբան խնայութիւնն է. խնայութիւն դրամի եւ խնայութիւն ժամանակի : Խնայութիւն որ կը սեմ՝ կարօտութեամբ ապրիլ ըսել չէ միտքս, այլ միայն անանկ առողջարար չափաւորութիւն մը որ առանց շահ մը կամ վայելք մը ձեռք բերելու՝ մեր ժամանակը կամ դրամը վատնելէն զմեզ եւ կը կեցընէ : Ժամանակը խնայութեամբ գործածելով ատեն կը վատարկինք ու գործերնուս մէջ կարգ եւ կանոն կունենանք. կարող կըլլանք մեր գործերը առաջ քշելու՝ առանց մենք անոնցմէ քշուելու : Ժամանակնիս ու եկամուտնիս աղէկ ջնաշուելէն ծագած հետեւանքները մեծապէս աղետալի են. վասն զի զմեզ մշտնջենաւոր տաղնապի ու նեղութեան մէջ կը ձգեն : Այսպիսի նեղութեան մէջ՝ ամենէն պայծառ տաղանդներն անգամ հարկաւ անպտուղ կը մնան, եւ հնարագիտութեամբ անցուած կեանքին վախճանն ալ չբարորութիւն է :

Ուրեմն աշխարհի մէջ յաջողութիւն գտնելու համար մեր տալիք նուսխան սա է. « Շատ պահէ ու քիչ վատնէ : » Ով որ այս խրատին հետեւի՝ հարկաւ յաջողութիւն պիտի գտնէ. իսկ ասոր հակառակն ընողը պիտի զխանայ որ անշուշտ անկարծելի դիպուածի մը կամ մարդուս նախատեսութեանը անդարմանելի փորձանքի մը պիտի պա-

տանի, զոր օրինակ հիւանդութեան, հրդեհի, կամ նախախնամութեան ուրիշ մէկ այցելութեանը, որով յառաջադիմութիւնը արգիլուած պիտի ըլլայ : Բայց մարդկային իրողութեանց հասարակ ընթացքին մէջ՝ յաջողութիւնը միշտ անբաժանելի պիտի ըլլայ խնայութենէն՝ որ երջանկութիւն ձեռք բերելու միակ պայմանն է :

Այս ալ կայ որ աշխարհային յաջողութիւնը՝ որուն առ հասարակ ամէն մարդ կը տենչայ՝ այնչափ մը միայն փափաքելի է՝ որչափ որ մարդուս երջանկութեանը հարկաւոր է. երջանկութիւնն ալ խիստ քիչ հարկաւոր կըլլայ՝ թէ որ ամենայն մարդկանց վրայ սաստիկ բարեսիրութիւն մը չունենանք : Շատ աղէկ կերպով ըսած են թէ « երջանկութիւնը՝ մեր սիրած եւ մեզ սիրող իրաց բոլորն համեմատութեամբն է : » Այս խրատը մենք սրտի մտօք կընդունինք, եւ կըրցանկանք որ ամենուն սրտին վրայ ալ գրուած ու գրասիրութեան պըտուղները առած տեսնենք :

Այն մարդն որ ուրիշի բշուառութիւնը տեսած ատեն քերեսութեամբ կը վարուի, ու սիրելութեան բովիչ կապովը՝ իր նմանեացը հետ կապուած չէ, որչափ ալ անուանի, բաղդաւոր ու խելացի ըլլայ՝ արհամարհութեան արժանի է, եւ անշուշտ ալ պիտի արհամարհուի մարդկային ազգէն : Այնպիսոյն վրայ բաղդին պարգևներուն ամենն ալ պարապը նետուած են : Իրեն համար երջանկութիւն չկայ. իր կեանքը երազ մը՝ լոկ բմբուրիւն մի է, ու մարդկային զգացողութեան մէկ գարնուածքը անգամ չունի սրտին մէջ. եւ պիտի իջնայ գերեզմանը *առանց լացի, առանց պատուոյ, եւ առանց գովասանքի* : Այսպիսի բաղդը ցանկալի բաղդ մը չէ, եւ ով որ յաջողութիւն գտնելու գէ, բող բնաւ մտքէն չհանէ այս բանս որ առանց երջանկութեան յաջողութիւնը ոչինչ է :

Թարգմանեաց յանդիպական

Ն. Մ. ՉՕՐԱՅԵՍԵԱՆ :

Բ. ՏԵՍԱՐԱՆՔ Ե ԻՐՈՊՍՅ

ԿՈՍՏԱՆԳՆՈՒԳՈՒԹՅՈՒՆ .

Երուպացւոց արեւելքին վրայ ունեցած տեղեկութիւնները գրեթէ նոյնչափ անկատար են՝ որչափ արեւելցւոց եւրոպայի վրայ ունեցածները :

Երկու կողմէն ալ ատեն ատեն խելացի ու դիտող ճանապարհորդներ իրենց տեսած երկիրներուն ու սովորութեանցը վրայ տեղեկութիւններ գրե-

նն, բայց ոչ երբեք սեպհական հայրենեաց յատկո-
րիւնները եւ իրենց վարժած սովորութիւնները
մեկի դրեր ու անտարբեր եւ անաչառ մտօք ըրեր
նն իրենց զննութիւնները : Այսու ամենայնիւ
նտաքրքրական բան է անոնց ըրած դիտողու-
թիւնները կարգալ կամ լսելը, մանաւանդ խիստ
երեւելիներունը :

Արեւելք ճամբորդութիւն ընող, եւ ընդհանրա-
պէս ամեն բանին աղէկ կողմը միայն տեսնող
զմայրող ու զեղեցիկ բանաստեղծութեամբ մը

Վոսփորի նեղուցէն դեռ հիմա վար իշայ ու
նորէն վեր ելայ մինչեւ Սեւ ծովուն բերանը . հոս
ինձի համար այն հրասքանջ տեսարանին պատ-
կերը վեր ի վերոյ մը գծագրեմ : Մտքես անգամ
չէր անցած որ երկինքն ու երկիրս, ծովն ու
աղամորդին խօսք դրածի պէս ըլլան իրարու
նետ՝ այսպիսի հրաշալի տեսարաններ ձեւացրնե-
լու : Թափանցիկ երկնքին եւ կամ ծովուն հայելին
է միայն որ կրնայ այն տեսքը ամբողջ իր մէջն
ընդունիլ ու ճիշդ ցոյցաբերել . իմ երեւակայութիւնս
ալ զանոնք կրտսնէ ու կրմբոնէ : Բայց միտքս
անոնց ամբողջ պատկերը չկրնար պանել ու նկա-
րագրել՝ երէ ոչ քանի մը մանր պարագաներով
ու ետեւէ ետեւ : Ուրեմն սկսինք մեկիկ մեկիկ զիր
անցընել այս եւ այն տեսարանը, այս եւ այն
հրուանդանը, այս եւ այն ծովածոցը, այս եւ այն
բիակներուն ետեւէ ետեւ զարնուածքը : Ամեն
մեկ տեսքը միայն նկարել ուզող պատկերահա-
նը տարիներով աշխատելու կարօտ է : Ամեն մեկ
նայուածքիդ՝ տեսարանը կը փոխուի, եւ քանի
որ փոփոխի՝ աւելի զեղեցիկ կերեւայ : Ես քանի
մը խօսքով ինչ կրնամ ըսել :

Մեկ առաւօտ մը որ երկնքին երեսը պարզ եւ
արեւը պայծառ էր՝ ժամը եօթնին միս-մինակ
մտայ այն երկայն ու բարակ նաւակներէն մեկուն
մէջ որ ձկան պէս կը ճղքեն ծովն ու կը սահին,
բիավարներս ալ չորս հատ Առնաւուտ : Նաւակին
մէջ բարգման մը երկնցած՝ տեսած բաներուս
անուններն ու ինչ ըլլալը կը զուրցեր : Առաջ Թոփ-
հանէի ծովափանցը ու հրազինաւորաց ձմբոցին
առջեւէն անցանք : Թոփհանէին գոյնզգոյն տները
աստիճան աստիճան իրարու վրայ բարձրացած,
մարմարաշէն մզկիթն չորս բոլորը զիգուած ծաղ-
կըներու փունջի մը կրնմանէին, ու Պեյօղլուի գե-
րեզմաննոցին նոճիներուն տակը կերբային կար-
ծես քէ կըրաղուէին : Այս կողմէն ծովեզերքի
բլուրներուն ծածկողը այն մօր ծառաստանին
վարագոյրն է : Մեր սահած ճամբուն երկու կողմը

պատմող եւրոպացին պարոն Լամարքին գաղ-
ղիացին է : Բանի որ մեր ազգին մէջ իր *Ուղե-
բութիւն յԱրեւելս* ըսուած գրքին ամբողջ թարգմա-
նութիւնը չկայ, ատեն ատեն հատուածները կըր-
նանք հրատարակել՝ բնագրովը հանդերձ . թարգ-
մանութիւնը մերազնեայ ընթերցողաց համար,
իսկ բնագիրը այն եւրոպացոց որ առիթ չեն ու-
նեցած ամբողջ գիրքը կարդալու :

Այս անգամ Կոստանդնուպօլսոյ վրայ գրածնե-
րուն մեկ կտորը մէջ բերենք :

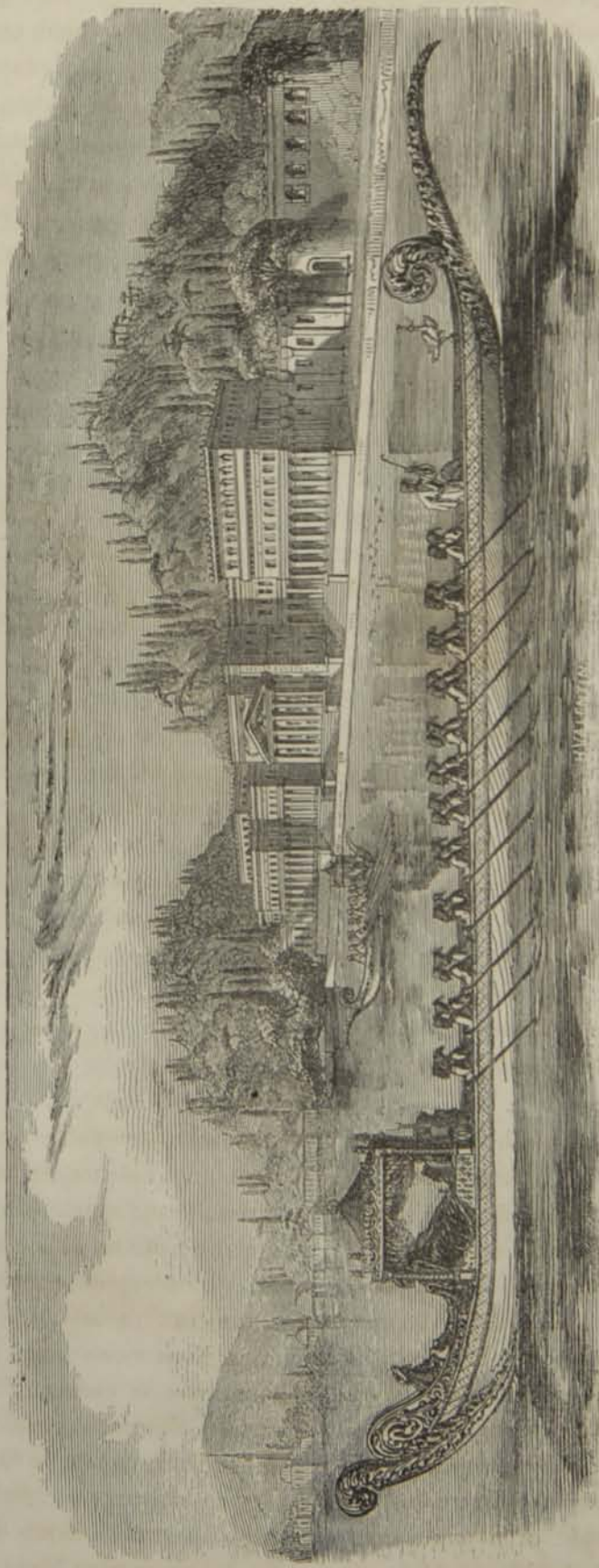
Je viens de descendre et de remonter le canal du
Bosphore de Constantinople à l'embouchure de la
mer Noire. Je veux esquisser pour moi quelques
traits de cette nature enchantée. Je ne croyais pas
que le ciel, la terre, la mer et l'homme pussent
enfanter de concert d'aussi ravissants paysages. Le
miroir transparent du ciel ou de la mer peut seul
les voir et les réfléchir tout entiers : mon imagina-
tion les voit et les conserve ainsi ; mais mon souve-
nir ne peut les garder et les peindre que par quel-
ques détails successifs. Écrivons donc vue par vue,
cap par cap, anse par anse, coup de rame par coup
de rame. Il faudrait des années à un peintre pour
rendre une seule des rives du Bosphore. Le pays
change à chaque regard, et toujours il se renou-
velle aussi beau en se variant. Que puis-je dire en
quelques paroles?

Conduit, par quatre rameurs arnautes, dans un
de ces longs caïques qui fendent la mer comme un
poisson, je me suis embarqué seul, à sept heures
du matin, par un ciel pur et par un soleil écla-
tant. Un interprète couché dans la barque, entre
les rameurs et moi, me disait les noms et les
choses. Nous avons longé d'abord les quais de To-
phana, avec sa caserne d'artillerie. La ville de To-
phana, s'élevant en gradins de maisons peintes,
comme des bouquets de fleurs groupés autour de la
mosquée de marbre, allait mourir sous les hauts
cypres du grand champ des Morts de Péra. Ce ri-
deau de bois sombre termine les collines de ce côté.
Nous glissions à travers une foule de bâtiments à
l'ancre, et de caïques innombrables qui ramenaient à
Constantinople les officiers du sérail, les ministres

խուռն բազմութեամբ նաւեր երկար ձգած կեցեր էին, եւ անհամար նաւակներու մեջ մտած Կոստանդնուպօլիս կրդառնային արքունեաց պաշտօնատերները, ոստիկանները, անոնց փոխանորդները, եւ Հայ տանուտերներու մարդիկն որ իրենց խանութները կերբային աշխատանքի սկսելու: Այս Հայերը շատ փառանդ մարդիկ են. հագուստին վայելուչ է եւ անպաճոյճ, գլուխին սեւ փարբոց, վրանին երկայն ու կապտագոյն վերարկու, մեջքերին ճերմակ քաշմիր շայեգօտի. կազմուածքնին յաղթանդամ, կերպարանքին արքուն ու խորագետ' բայց հասարակ, գոյներին մուր, աչուրնին կապոյտ, մօրուքնին դեղնագոյն. ասոնք Արեւելքի Զուլիցերացիներն են. անոնց պէս աշխատասեր, հանգարտարարոյ, բարեկարգ, բայց անոնց պէս ալ իրենց շահը չաւ հասկըցող ու փնտող. իրենց առուտուրի յարմար հանձարը կրբանեցրնեն' բազառքեն ու Տաճկներէն ստակ վաստրկելու. այսմարդկանց վրայ ամենեւին դիւցազնական ու պատերազմական հոգի չկայ. իրենց հանձարը վաճառականութիւն է.

et leurs kiaias, et les familles des Arméniens que l'heure du travail rappelle à leurs comptoirs. Ces Arméniens sont une race d'hommes superbes, vêtus noblement et simplement d'un turban noir et d'une longue robe bleue, nouée au corps par un châle de cachemire blanc; leurs formes sont athlétiques; leurs physionomies intelligentes, mais communes; le teint coloré, l'œil bleu, la barbe blonde; ce sont les Suisses de l'Orient; laborieux, paisibles, réguliers comme eux, mais comme eux calculateurs et cupides: ils mettent leur génie trafiquant aux gages du sultan ou des Turcs; rien d'héroïque ni de belliqueux dans cette race d'hommes: le commerce est leur génie; ils le feront sous tous les maîtres. Ce sont les chrétiens qui sympathisent le mieux avec les Turcs. Ils prospèrent, et accumulent les richesses que les Turcs négligent, et qui échappent aux Grecs et aux Juifs: tout est ici entre leurs mains; ils sont les drogmans de tous les pachas et de tous les vizirs. Leurs femmes, dont les traits aussi purs, mais plus délicats, rappellent la beauté

Կոստանդնուպօլիս:

տերերին ո՞վ ալ ըլլայ՝ առուտուրէ ետ ջնն կենար : Քրիստոնէից մէջ ասոնց պէս Տաճկաց հետ յարմարող ու անոնց սիրելի ազգ չկայ : Տաճկըններուն գանց ըրած եւ Յունաց ու Հրեից ձեռքէն փախած հարստութիւնները Հայերը կրղիգեն ու կրհարըստնան . հոս ամեն բան անոնց ձեռքն է : բոլոր փաշաներուն ու վեզիրներուն բարգամաններն իրենք են : Հայոց կանանց կերպարանքն ալ նոյնպէս կանոնաւոր՝ բայց աւելի քնքուշ է, եւ անգղիացի կնիկ մարդկանց կամ Հնդուեստիոյ լեռներուն գեղջկուհեաց հանդարտ գեղեցկութիւնը միտքդ կըձգէ . քէ անոնք եւ քէ տղաքը սքանչելի են : Նաւակները լեցուն են Հայերով, որ իրենց գեղի տներէն սապատներով ծաղկըներ կըբերեն՝ նաւակներուն առաջքը շարած :

Հիմա կըսկսինք թոփհանէի ծայրէն անդին դառնալ ու օսմանեան նաւատորմդին Բումէլիի ծովեզերքը կեցած մեծամեծ պատերազմական նաւերուն շքին մէջէն սահիլ անցնիլ : Այն անագին գանգուածները հոն իբրեւ լճի մը վրայ կեցած կըքնանան : Նաւատիները՝ տաճիկ գինուորաց պէս կարմիր կամ կապոյտ բաճկոններ հագած՝ անհոգ անհոգ նաւերու շրքունքին կըքրնած կեցեր են, կամ քէ ղեկին չորս դին կըլողան : Զինուորներով լեցուն մեծամեծ մակույկներ ցամաքէն դէպ ի նաւերը կըբրան ու կուգան, եւ ծովակալին գարդարուն աղուոր նաւակները քսանական բիաւարով նետի պէս կանցնին քովերնէս : Դահիր փաշա ծովապետն ու իր պաշտօնեաները մընագոյն ամդան հագեր են, գլուխին ֆես՝ որ բրդէ գլխանոց մըն է խոշոր ու ճակատնին կըգոցէ, մինչեւ աչքերնուն ալ վրայ կիջնայ, իբր քէ ամըջնային վսեմ ու գեղեցիկ փաքքոցը մեկդի ղեկնուն համար : Այն մարդիկը մաղձոտ ու անփոյք կերպ մը ունին, նստեր ծուխ կը խմեն՝ երկայն երկայն ու սաքէ ծայրով ծխափայտերէ : Նաւերէն քանի մը քայլ հեռու, Բումէլիի եզերքը՝ ուր որ ես ալ կըգտնուիմ, բազաւորին երկայն ու հոյակապ մեկ պալատին պատուհաններուն տակէն կանցնիմ : Այն պալատը հիմա անբնակ է, ու երկակնեցադ կենդանեաց բնակարանի կընմանի . վասն զի Վոսփորի ալիքները հովերուն սաստկութենէն քիչ մը որ բարձրանան՝ պատուհաններուն կըհասնին, ու իրենց փրփուրը պալատին ներքնայարկի սենեակները կընետան . մեծ սանդուխին աստիճանները շրով կըծածկուին, եւ ծովը վանդակապատ դռներէն ներս մինչեւ բակերն ու պարտեզները կըմտնէ : Հոն նաւակներու կայա-

calme des Anglaises ou des paysannes des montagnes de l'Helvétie, sont admirables; les enfants de même. Les caïques en sont pleins. Ils rapportent de leurs maisons de campagne des corbeilles de fleurs étalées sur la proue.

Nous commençons à tourner la pointe de Tophana, et à glisser à l'ombre des grands vaisseaux de guerre de la flotte ottomane, mouillée sur la côte d'Europe. Ces énormes masses dorment là comme sur un lac. Les matelots, vêtus, comme les soldats turcs, de vestes rouges ou bleues, sont nonchalamment accoudés sur les haubans, ou se baignent autour de la quille. De grandes chaloupes chargées de troupes vont et viennent de la terre aux vaisseaux; et les canots élégants du capitain-pacha, conduits par vingt rameurs, passent comme la flèche à côté de nous. L'amiral Tahir-Pacha et ses officiers sont vêtus de redingotes brunes et coiffés du fez, grand bonnet de laine rouge qu'ils enfoncez sur leurs fronts et sur leurs yeux, comme honteux d'avoir dépouillé le noble et gracieux turban. Ces hommes ont l'air mélancolique et résigné; ils fument leurs longues pipes à bout d'ambre. A quelques pas de ces vaisseaux, sur la rive d'Europe que je suis, je glisse sous les fenêtres d'un long et magnifique palais du sultan, inhabité maintenant. Il ressemble à un palais d'amphibies : les flots du Bosphore, pour peu qu'ils s'élèvent sous le vent, rasant les fenêtres, et jettent leur écume dans les appartements du rez-de-chaussée; les marches des perrons trempent dans l'eau; des portes grillées donnent entrée à la mer jusque dans les cours et les jardins. Là sont des remises pour les caïques et des bains pour les sultanes, qui peuvent nager dans la mer à l'abri des persiennes de leurs salons. Derrière ces cours maritimes, les jardins d'arbustes, de lilas et de roses s'élèvent en gradins successifs, portant des terrasses et des kiosques grillés et dorés. Ces

րան ու սուղաններուն համար բաղնիքներ կան որ կրնան ծովուն մէջ լողալ՝ իրենց դանդիաներուն քեղահիւս պատուհաններուն ետեւը : Այն ծովահայեաց բակերուն , մանր ծառոց պարտեզներուն ետեւի կողմը՝ աստիճան աստիճան բարձրացած երկեւանիներ (խլլաքներ) ու վարդենիներ կան , անոնց մէջ ալ ճեմնիքներ ու վանդակապատ եւ ոսկեգօծ պատշգամներ : Այն ծաղկալից բուրաստաններուն ծայրը կերբայ կաղնիներու դափնիներու ու բարտիներու մեծամեծ անտառներուն կրհասնի որ բլրոյն կողերը կը ծածկեն ու ժայռերուն հետ մեկտեղ մինչեւ անոր զագարը կելլեն : Քաղաւորին բնակարանները բաց են , ու պատուհաններէն կը տեսնեմ առաստաղներուն ոսկեգօծ փառաւոր զարդերը , բիւրեղայ ջահերը , բազմոցներն ու մետաքսե վարագոյրները : Կանաւոցին բնակարանները փայտե փորուած զարդարուն ու հաստ վանդակներով զոցուած են : Այն պալատէն կանցնիս չես անցնիր , մեկ շարքի վրայ կըսկիւն երեւնալ քաղաւորին գլխաւոր սիրելիներուն , ոստիկաններուն կամ փաշաներուն պալատները , տներն ու պարտեզները : Բոլորն ալ ծովուն վրայ քուն կըլլան ու կարծես բէ անոր զովորիւնը կը ծծեն : Անոնց պատուհանները բաց են . տերերին բազմոցներու վրայ նստած , ընդարձակ դանդիաներու մէջ որ ոսկիով ու մետաքսով կը փայլին , ծուխ կը քաշեն , կը խօսին , օշարակներ կը լամեն ու անցնելու ատեննիս մեզի կը նային : Անոնց բնակարաններուն ետեւն ալ աստիճան աստիճան ճեմնիքներ կան՝ սարփիւնաներով , մանր ծառերով ու ծաղկերներով զարդարուած : Շատ մը գերիներ փառաւոր հագուստներով նստած են ընդհանրապէս սանդուխներուն վրայ որ դեպի ծովը կիջնան . նաւակներն ալ իրենց բիւրեղներովը պատրաստ կեցած են սանդուխներուն քով , որպէս զի այն տներուն տերերն առնուն երբան : Ամեն տեղ ալ կանանոցները տանը մեկ բնն են՝ պարտեզներով կամ գաւիթներով երիկմարդկանց բնակարանէն քիչ մը զատուած , վանդակներով ալ զոցուած են :

Բոլոր այս տներն ու պալատները փայտե են , բայց զարդարուն անհամար պատշգամներ՝ ճեմնիքներ՝ վանդակապատ մուտքեր ունին , ու մեծամեծ ծառոց շուքերու , պատաստուկ բոյսերու եւ անտառախիտ յասմիկներու եւ վարդենիներու մէջ ընկղմած են : Վոսփորին ջրերը ամենուն քովէն ալ կանցնին ծփալով , շատին ներսը գաւիթներ կան որ ծովուն ջուրը հոն կը մտնէ ու կելլէ , նաւակներն ալ հոն կը պատասպարուին :

pelouses de fleurs vont se perdre dans de grands bois de chênes, de lauriers et de platanes qui couvrent les pentes, et s'élèvent avec les rochers jusqu'au sommet de la colline. Les appartements du sultan sont ouverts, et je vois à travers les fenêtres les riches moulures dorées des plafonds, les lustres de cristal, les divans et les rideaux de soie. Ceux du harem sont fermés par d'épais grillages de bois élégamment sculptés. Immédiatement après ce palais commence une série non interrompue de palais, de maisons et de jardins des principaux favoris, ministres ou pachas du Grand Seigneur. Tous dorment sur la mer, comme pour en aspirer la fraîcheur. Leurs fenêtres sont ouvertes; les maîtres sont assis sur des divans, dans de vastes salles toutes brillantes d'or et de soie; ils fument, causent, boivent des sorbets en nous regardant passer. Leurs appartements donnent aussi sur des terrasses en gradins chargées de treillis, d'arbustes et de fleurs. Les nombreux esclaves, en riches costumes, sont en général assis sur les marches d'escaliers que baigne la mer; et les caïques, armés de rameurs, sont au bord de ces escaliers, prêts à recevoir et à emporter les maîtres de ces demeures. Partout les harems forment une aile un peu séparée par des jardins ou des cours de l'appartement des hommes. Ils sont grillés.

Ces palais, ces maisons sont tout en bois, mais très-richement travaillé, avec des avant-toits, des galeries, des balustrades sans nombre, et tout noyés dans l'ombre des grands arbres, dans les plantes grimpantes, dans les bosquets de jasmins et de roses. Tous sont baignés par le courant du Bosphore, et ont des cours intérieures où l'eau de la mer pénètre et se renouvelle, et où les caïques sont à l'abri.

Վոսփորին ամեն տեղերն այ այնպես խոր են որ ծաղկըներուն անուշահոտութիւնը առնելու եւ ծառերու շուքին մէջ մեր բիւսարները հանգչեցրնելու չափ ծովեզերքի քովերէն կանցնինք : Մեծամեծ նաւեր այ մեր քովն կանցնին . եւ շատ անգամ անոնց կայմերը այս կամ այն ծառին ձիւղերուն, որքի մը սարփինային՝ կամ քե նաեւ պատուհանի մը վանդակափեղկերուն մէջ՝ կը մտնեն, ու ձիւղի մը կտոր կամ տանը մեկ պատարը կառնուն կրփախչին : Տներուն մէջտեղանքը երբեմն խումբ խումբ ծառեր կան՝ պզտիկ շէնքի մը չորս դին առած, երբեմն այ՛ բաղեղնապատ ու լուսաւետ ժայռերու անկիւններ որ լեռնակներուն կողերէն կիջնան ու մինչեւ ալիքներուն մէջ քանի մը ոտնաչափ տեղ կերկրենան : Միայն ատեն ատեն երկու հեռաւոր բլուրներու մէջտեղը աւելի խորունկ ու աւելի զոգաւոր ծովածոց մը կը տեսնես, ուր հեղեղատ մը կամ վտակ մը կը բախի : Անկեց ետքը զեղ մը կուգայ այն ծոցերուն տափարակ եզերքը շինուած՝ զեղեցկաշէն աղբիւրներովը, ոսկեգոյն կամ կապտագոյն գմբէք ունեցող մզկիթովը, որուն բերել մինարէին ծայրը մեծամեծ բարտի ծառերուն վերի ծայրերուն հետ կը խառնուի : Այն փոքրիկ ծովածոցերուն երկու կողմերն ու խորունկը կիսաբոլոր ձևով շարուած նկարէն տնակներ կան՝ իրենց գոյնզգոյն ձակատներովն ու քեռշքերովը . բլուրներուն վերերը մեծամեծ զիւղագրօսութեան տներ կան՝ քովերին կախաղանաւոր բուրաստաններով ու լայնագագաթ մայր ծառերով, որ երկնքին հետ կպածի պես երեւնալով՝ հորիզոնը կը կտրեն : Այն զեղերուն վարերը քանի մը ոտնաչափ լայնք միայն ունեցող ծովափունք կան՝ խիճերով կամ պինդ քարով շինուած . անոնց վրայ տնկուած բոյսերն են ժանտարզենի, որք, յասմիկ, եւ մինչեւ ծովը օրօրոցաձեւ պատշգամներ կը ձեւացրնեն, հոն կը պատսպարին նաւակները : Հոն խարիսխ ձգած կը կենան շատ մը մանր ու խոշոր ամեն ազգաց վաճառականներու նաւեր...

Բերդերէն անդին Վոսփորը կը լայննայ, ու երոպայի եւ Ասիոյ լեռները կը սկսին աւելի բարձր ու աւելի ապառաժուտ երեւնալ... Պեոյիւքտեքէն զեղեցիկ քաղաք մըն է ծովածոցի մը խորը շինուած, ուր Վոսփորը Սեւ ծովուն մէջ երբալով կորսուելէն առաջ՝ մէյմը կը խոտորի . երկու մընագոյն լեռներու կողերուն վրայ շարուած պարստաներն ու տները վարագորի մը պես տարածուած կերևանան, եւ ծովէն մինչեւ պարտեզներն ու ջրերը աղուոր ծովեզերք մը կայ : Չախ դին է

Le Bosphore est si profond partout, que nous passons assez près du bord pour respirer l'air embaumé des fleurs, et reposer nos rameurs à l'ombre des arbres. Les plus grands bâtiments passent aussi près de nous; et souvent une vergue d'un brick ou d'un vaisseau s'engage dans les branches d'un arbre, dans les treillis d'une vigne, ou même dans les persiennes d'une croisée, et fuit en emportant des lambeaux du feuillage ou de la maison. Ces maisons ne sont séparées les unes des autres que par des groupes d'arbres sur quelques petits corps avancés, ou par quelques angles de rochers couverts de lierre et de mousse, qui descendent des arêtes des collines et se prolongent de quelques pieds dans les flots. De temps en temps seulement, on trouve une anse plus profonde et plus creuse entre deux collines séparées, et fendues par le lit d'un torrent ou d'un ruisseau. Un village s'étend alors sur les bords aplanis de ces golfes, avec ses belles fontaines moresques, sa mosquée à coupole d'or ou d'azur, et son léger minaret qui confond sa cime dans celle des grands platanes. Les maisonnettes peintes s'élèvent en amphithéâtre des deux côtés et au fond de ces petits golfes, avec leurs façades et leurs kiosques à mille couleurs; sur la cime des collines, de grandes villas s'étendent, flanquées de jardins suspendus et de groupes de sapins à larges têtes, et terminent les horizons. Au pied de ces villages, est une grève ou un quai de granit de quelques pieds seulement de large; ces grèves sont plantées de sycomores, de vignes, de jasmins, et forment des berceaux jusque sur la mer, où les caïques s'abritent. Là sont à l'ancre des multitudes d'embarcations et de bricks de commerce de toutes les nations.

Au delà des châteaux, le Bosphore s'élargit; les montagnes de l'Europe et de l'Asie s'élèvent plus àpres et plus désertes. Buyukdéré, charmante ville au fond du golfe que forme le Bosphore au moment où il se coude pour aller se perdre dans la mer Noire, s'étend comme un rideau de palais et de villas sur les flancs de deux sombres montagnes. Un beau quai sépare les jardins et les maisons de la mer. La belle prairie de Buyukdéré sur la gauche, avec son groupe de merveilleux platanes, qui

Պեոյիւքտերէի գեղեցիկ հովիտը՝ իր նրաշալի սօսիներովը՝ որ բլուրներուն գլուխը պսակածն էր եւսնեն... Հոն կրտսնես շատ մը Հայեր որ իրենց զակրներովը անդադար կերքան ու կուգան՝ տերեւայից ու ծաղկայից նաւակներով. Վոսփօրին դէպ ի Սեւ ծովու միգապատ հորիզոնը երկրնցած տխուր ու նեղ բազուկը. ուրիշ լեռներու գօտիներ՝ ուր ոչ գեղեր կան եւ ոչ տներ, եւ իրենց բուխ անտառներովը մինչեւ ամպերը կը բարձրանան՝ իբր քէ սոսկալի սահման մը ըլլային մըրկածին ծովուն փորձրիկներուն ու Կոստանդնուպօստի ծովերուն սքանչելի հանդարտութեան մէջտեղը. երկու ծովեզերաց վրայ դիմացէ դիմաց մէյմէկ ամուր բերդեր՝ իրենց մարտկոցներովը, աշտարակներովն ու պսակներովը երկու հրուանդաններու դէպ ի առջեւ երկրնցած գլուխներուն մէյմէկ բազ կերևանան, անոնցմէ ալ ետքը երկու շարք ժայռեր՝ տեղ տեղ միայն անտառներով՝ կերքան Սեւ ծովուն կապօյտ կոնակացը մէջ կը բազուին. այս է անա Պեոյիւքտերէի տեսքը :

Այս իրիկուն Կոստանդնուպօստիս դարձած ժամանակս Ասիոյ ծովեզերքէն անցայ որ հազար անգամ աւելի գեղեցիկ կերևնայ աչքիս քան քէ Եւրոպայի ծովեզերքը : Ասիոյ կողմը գրեթէ ամենեւին բան չկայ որ մարդու ձեռագործ ըլլայ, ամեն բան բնութեան ըրածն է : Հոն ոչ Պեոյիւքտերէ կայ, ոչ Քարապիա, ոչ դեսպանաց պալատներ եւ ոչ Հայոց կամ Ֆրանկաց տներ. հոն եղածներն են լեռներ, կիրճեր, ձորակներ, ժայռերուն տակերը գոգածն տարածուած մարգեր, օձապտոյտ առուակներ, փրփրադէզ փայլուն ջրերով նեղեղատներ, ժայռերուն կողերէն կախուած, փոսերուն մէջ սահած, մինչեւ ծովեզերքի բազմաքիւ ծոցերը իջած ծառատունկեր. ամեն տեսակ ձեռով, գունով, տերեւներով, կանաչներով զարդարուած այնպիսի տեսարաններ որ պատկերանանին վրձինը քովէն անգամ չկրնար նկարել. տեղ տեղ մինակ մինակ կեցած՝ քանի մը հատ նաւավարի կամ տաճիկ պարտիզպաններու տներ... տեղ տեղ ձկնորսի ձերմակ առագաստներ որ խորունկ ծովածոցերուն մէջ կը սողան... անբիւ անհամար ձերմակ բոջուններ որ դաշտերուն ծայրերը իրենք զիրենք կը սրբեն, արծիւներ՝ որ լեռներուն վրայէն ծովուն վրայ բեատարած կը բռնին. գաղտնածածուկ խորշեր որ ժայռերով ու սոսկավիթիսար ծառերուն ճիւղերը բոյրովին գոցուած են, ծառերուն ճիւղերն ալ ամպի պէս տերեւներով ծածկուած՝ ալիքներուն վրայ կը կախուին ու նաւակներուն պատուարան կը լլան...

dentellent la cime des collines ; des Arméniens avec leurs enfants, arrivant ou partant sans cesse dans leurs caïques pleins de branchages et de fleurs ; le bras du Bosphore plus sombre et plus étroit que l'on commence à découvrir, étendu vers l'horizon brumeux de la mer Noire ; d'autres chaînes de montagnes, entièrement dégarnies de villages et de maisons, et s'élevant dans les nues avec leurs noires forêts, comme des limites redoutables, entre les orages de la mer des tempêtes et la magnifique sérénité des mers de Constantinople ; deux châteaux forts, en face l'un de l'autre, sur chaque rive, couronnant de leurs batteries, de leurs tours et de leurs créneaux les hauteurs avancées de deux sombres caps ; puis, enfin, une double ligne de rochers tachés de forêts, allant mourir dans les flots bleus de la mer Noire : voilà le coup d'œil de Buyukdéré.

Je viens de longer la côte d'Asie en rentrant ce soir à Constantinople, et je la trouve mille fois plus belle encore que la côte d'Europe. La côte d'Asie ne doit presque rien à l'homme, la nature y a tout fait. Il n'y a plus là ni Buyukdéré, ni Thérapia, ni palais d'ambassadeurs, ni ville d'Arméniens ou de Francs ; il n'y a que des montagnes, des gorges qui les séparent, des petits vallons tapissés de prairies qui se creusent entre les racines de rochers, des ruisseaux qui y serpentent, des torrents qui les blanchissent de leur écume, des forêts qui se suspendent à leurs flancs, qui glissent dans leurs ravines, qui descendent jusqu'aux bords des golfes nombreux de la côte ; une variété de formes, et de teintes, et de feuillage, et de verdure, que le pinceau du peintre de paysage ne pourrait même inventer ; quelques maisons isolées de matelots ou de jardiniers turcs... quelques voiles blanches de pêcheurs qui se traînent dans les anses profondes... d'innombrables volées d'oiseaux blancs qui s'es-suaient sur le bord des prés, des aigles qui planent du haut des montagnes sur la mer ; les criques les plus mystérieuses, entièrement fermées de rochers et de troncs d'arbres gigantesques, dont les rameaux, chargés de nuages de feuilles, se courbent sur les flots, et forment sur la mer des berceaux où les caïques s'enfoncent...

Ծովագերքին դիրքը մինչև սուլդան Մեհմեդ-մեհտին պալատը այս տեսքն ունի, ու կարծես քայն պալատով այ Վոսփորը՝ Զուլիցերիի լճի մը պես կը-գոցուի : Հոն Վոսփորին կերպարանքը կը փոխուի. բլուրները կը սկսին զարդարուիլ ու ցածնալ, եւ անոնց նեղ նեղ ձորերը աւելի կակուղ կերպով գոգ կառնուն...

Անկեց քիչ մը անդին Վոսփորի ալիքներուն բուն ծայրը բարձրացած կեցած է նորաշէն հոյակապ պալատը՝ ուր որ հիմա արքայն կը բնակի : Պէյերպլիին պալատը խոպական ճարտարապետութեամբ շինուած է՝ հնդիկ ու արաբացի զարդերով խառն. անագին ընդարձակութեամբ շէնք՝ այլ եւ այլ դստիկոններով, կողմնական բեւերով ու ներսի պարտեզներով. շէնքերուն ետեւը ծովէն մինչև լեռները մեծամեծ ածուներ կան՝ վարդենիներով ու շատրուաններով զարդարուած. իսկ ծովագերքէն մինչև պալատին պատուհանները նեղ քարայտակ մը կայ կրանիք քարէ : Հանդարտ հանդարտ անցայ եւ այն պալատին առջեւն, ուր որ մարմարաշէն ու ոսկե-ձեղուն յարկաց մէջ հոգ եւ արճալիքք անպակաս են. տեսայ արքան որ ծովահայեաց պատշգամի մը բազմոցին վրայ նստած էր. Անմեա փաշան այ՛ որ իր երիտասարդ մտերիմներէն մէկն է՝ քովը կեցած էր ոտքի վրայ : Քազաուորը երոպական հագուստնիս որ տեսա՛ մատով ցուցուց գմեզ Անմեա փաշային՝ ով ըլլայնիս հարցը-նելու կերպով մը : Եւ արեւելեան ձեռով բարեւտուի Ասիոյ ինքնակալին, անիկայ այ քաղցրութեամբ մը զիս բարեւեց : Պալատին բոլոր վանդակափեղկերն այ բաց էին, եւ այն շքեղաշուք բնակարանին մէջի հարուստ զարդարանքները պայծառափայլ գեղեցկութեամբ կը շողշողային : Կանանց բնակած բեր կամ հարեմը գոց էր. անագին ընդարձակութիւն ունի, բայց մէջի բնակիչներուն քանի հոգի ըլլալը չգիտցուի : Պալատին դրանը առջեւ՝ ծովուն վրայ երկու նաւակ կար՝ բոլոր ոսկեգօծ՝ ամեն մէկը քսանըջորս բիւ-վարով : Այս նաւակներուն ձեւը երոպական ամենափափուկ ախորժակին ու արեւելեան ճոխութեան յարմար է. մէկուն առաջքը՝ որ քսանըինգ ոտնաջափէն պակաս երկայնութիւն չունի, ոսկիէ կարապ մը ձեւացած է բեւատարած՝ որ կարծես քէ ալիքներուն վրայէն այն ոսկի նաւակը առեր կըրտանի. նաւակին ետեւի կողմը ոսկիէ սիւներու վրայ ամպհովանի մը կար մետաքսէ, եւ քազաուորին նստարանները քաշմիրի բանկագին շալեր էին. մէկայ նաւակին առաջքը ոսկիէ նետ մըն էր

Le rivage offre cet aspect jusqu'au château de Mahomet II, qui, de son côté aussi, semble fermer le Bosphore comme un lac de Suisse. Là il change de caractère : les collines moins âpres affaissent leurs croupes et creusent plus mollement leurs étroites vallées...

Un peu au delà, tout à fait sur le bord des flots du Bosphore, s'élève le magnifique palais nouveau, habité maintenant par le Grand Seigneur. Beglierbeg est un édifice dans le goût italien, mêlé de souvenirs indiens et moresques; immenses corps de logis à plusieurs étages, avec des ailes et des jardins intérieurs; de grands parterres plantés des roses et arrosés de jets d'eau s'étendent derrière les bâtiments, entre la montagne et le palais; un quai étroit en granit sépare les fenêtres de la mer. Je passai lentement sous ce palais, où veillent, sous le marbre et l'or, tant de soucis et tant de terreurs; j'aperçus le Grand Seigneur, assis sur un divan, dans un des kiosques sur la mer; Achmet-Pacha, un de ses plus jeunes favoris, était debout près de lui. Le sultan, frappé de l'habit européen, nous montra du doigt à Achmet-Pacha, comme pour lui demander qui nous étions. Je saluai le maître de l'Asie à la manière orientale; il me rendit gracieusement mon salut. Toutes les persiennes du palais étaient ouvertes, et l'on voyait étinceler les riches décorations de cette magnifique et délicieuse demeure. L'aile habitée par les femmes, ou le harem, était fermée; elle est immense, mais on ignore le nombre des femmes qui l'habitent. Deux caïques, entièrement dorés et montés de vingt-quatre rameurs chacun, étaient à la porte du palais, sur la mer. Ces caïques sont dignes du goût le plus exquis du dessin de l'Europe et de la magnificence de l'Orient: la proue de l'un d'eux, qui s'avancait d'au moins vingt-cinq pieds, était formée par un cygne d'or, les ailes étendues, qui semblait emporter la barque d'or sur les flots; un pavillon de soie monté sur des colonnes d'or formait la poupe, et de riches châles de cachemire servaient de siège pour le sultan; la proue du second caïque était une flèche d'or empennée qui semblait voler, détachée de l'arc, sur la mer. Je m'arrêtai longtemps, hors de la vue du sultan, à admirer ce palais et ces jardins: tout y semble disposé avec un goût parfait; je ne connais rien en Europe qui présente à l'œil plus de magnificence et de féerie dans des demeures

բեաւոր, որ կարծես թէ աղեղէն ելած կը բուշեր ծովուն երեսը : Թագաւորին աչքէն հեռանալով կանկ առի ու երկար ատեն գմայլած կը դիտէի այն պալատն ու պարտեզները. անոնց ամեն բանն ալ կատարեալ կիրք աստիճանով շինուած կերեւեալ. երոպայի թագաւորական պալատներէն մէկն ալ չեմ տեսած որ այնչափ ճոխութիւն ու կարգէ դուրս աղուորութիւն ունենայ. կարծես թէ ամեն մէկ բանն ալ դեռ նոր էր է արուեստաւորաց ձեռքէն, այնչափ մաքուր պայծառ ու երփնագեղ է. պալատին տանիքը ոսկեգօծ վանդակապատով գոցուած է, եւ ծխանաններն անգամ՝ որ երոպայի մէջ մեր ամեն հասարակաց շինուածքներուն շէնքը շնորհքը կը տանին՝ ոսկեգօծ ու խորշկէն սիւններ են, եւ իրենց աղուոր գլուխներովը պալատին զարդարանքը կաւելցրեն :

ԼԱՄԱՐՏԻՆ :

res royales : tout semblait sortir des mains de l'artiste, pur, rayonnant d'éclat et de peinture; les toits du palais sont masqués par des balustrades dorées, et les cheminées même, qui défigurent en Europe les lignes de tous nos édifices publics, étaient des colonnes dorées et cannelées, dont les élégants chapiteaux ajoutaient à la décoration de ce séjour.

LAMARTINE.

Գ. ՀԱՆԳԻՍԱՐԱՆ ԱՇԽԱՐՀԱՇԷՆ ՄԱՐԳԿԱՆ

ՅԲԱՆՔԻՆ

(Շարայարութիւն եւ վերջ.)

Ֆրանքիինի բարեկամներէն մէկը՝ Գալիք Հարրէ՛՛՛՛՛ Ֆրանքիինը ի հաշտութիւն յորդորելէն ետեւ այսպիսի խօսք մըն ալ ըսեր էր թէ « Փոքորիկներու օրերը մօտենալու վրայ են, զլիտղ ճարը տես՝ բարեկամ. ըլլալիքը չգիտցուիր, մարդկանց փոփոխամտութիւնը յայտնի է : » Կերեւնայ թէ Գաղղիոյ մեծ խոռվութեան նշանները առնելով ըսած էր այն խորհրդաւոր խօսքերը : Ֆրանքիին այս նշանաւոր ու խեղացի պատասխանը տուաւ. « Ես որ իմ երկայն կեանքս լմրեցրնելու վրայ եմ՝ մնացած օրերուս վրայ մեծ համարում մը չունիմ : Մէկ ծրար չուխայէն պզտիկ կտոր մը ձեռքը մընացած վաճառականի պէս՝ ես ալ կրնամ ըսել թէ որովհետեւ ասիկայեօքի կտորն է, քեզի աման կը ծախսեմ, ուզած զինըղ տուր ու սո՛ւ : Մեր մարդը բերես իր ձերութիւնը՝ մարտիրոսանալէն աւելի աղէկ բանի մը չկարենայ բերել : »

Անգղիոյ առաջարկութիւնները Վոշինկրօնին ալ ընդունելի չեղան, ուստի եւ Ամերիկացոց ազգային Եղբայն միաձայն քուէարկութեամբը մերժուցան : Անոր վրայ Գաղղիոյ հետ հաստա-

տուած դաշնադրութեան աւետիսն ալ հասնելով՝ Ամերիկացոց ուրախութիւնը աւելցաւ, եւ մէկէն դեպքան անուանեցին Ֆրանքիինը Գաղղիոյ տերութեան քով. Գաղղիացիք ալ իրենց կողմանէ դեպքան մը յուզարկեցին Ամերիկա : Այն ատեն Անգղիացիք Գաղղիացոց դէմ ալ պատերազմ բացին, ինչպէս որ բնական էր. Գաղղիացիք ալ ըստ այնմ պատրաստութիւն տեսած էին : Յաջորդ տարին, այսինքն 1779ին, Սպանիացիք, անոնցմէ ետքն ալ Հոլանտացիք Գաղղիոյ հետ միաբանեցան. եւ այս երեք ժողովին զլիտուր տերութեանց նիզակակցութիւնը, նմանապէս Ռուսիոյ, Տանիմարքայի ու Շուէտի անկողմնաւոր կենալը, մեծ քաջալերութիւն եղան Ամերիկացոց : Վասն զի Անգղիան հարկադրեցաւ աշխարհիս ամեն կողմը իր ոյժը ցրուելու. եւ թեպէտ շատ սեղ, ու նաեւ Ամերիկայի մէջ քանի մը յաղթութիւններ ըրին իր ժովակալներն ու զօրավարները, բայց քաջն Վոշինկրօն՝ գաղղիացի Լաֆայէթ զօրավարին հետ մէկտեղ մեծամեծ յաղթութիւններ ըրաւ, Գաղղիան ալ Ֆրանքիինի միջնորդութեամբը շատ ըս-

տակ եւ վատող, զենք, զօրք ու զինուորական հագուստներ խրկեց :

Այն ատենները Ֆրանքլին ստեպ ստեպ ոտնացաւ կրտանջուէր . վախցաւ որ չըլլայ քէ իր մտքին յոգնածութիւնն ու մարմնոյն բույութիւնը պատճառ մը ըլլան հայրենեացը գործերուն ձախորդ երբայուն . ուստի Ամերիկայի ազգային ժողովն խնդրեց որ իրեն յաջորդ մը յուղարկեն : « Եօրանասունըհինգ տարեկանէն աւելի եմ, կըսեր, եւ կըտեսնեմ որ անցած ձմեռ քաշած ոտնացաւս զիս սաստիկ ուժէ ձգեց : Չեմ գիտեր՝ մտաւոր կարողութիւններս պակսեր են քէ չէ . հաւանական է որ ես այս բանս ուրիշներէն ետքը իմանամ... Հասարակաց գործողութիւններու մէջ մտայ, ու յիսուն տարի իմ հայրենակցացս վստահութեանը արժանի եղայ զանազան պաշտօններով . այս պատիւը իմ ջափաւոր փառասիրութեանս համար բաւական է . իսկ այսօրուան փնտռածս հանգրստութիւն է միայն, ուստի կըխնդրեմ որ ազգային ժողովը շնորհէ ինձի զայն՝ տեղս ուրիշ մէկը յուղարկելով : Միանգամայն կաղաչեմ ժողովոյն որ լաւ գիտնայ քէ պաշտօնէս հրաժարելուս պատճառ՝ ոչ մեր փառաւոր խնդրոյն յաջողութեանը վրայ տարակոյս մը ունենայս է, եւ ոչ անոր ծառայութենէն ձանձրանայս . վերը յիշածներէս ի գատ ուրիշ պատճառ չունիմ : Միտքս դրեր եմ որ հոս կենամ մինչեւ որ վերջանայ պատերազմը, որ քերեւս իմ մնացած կեանքէս ալ անդին քշէ . եւ քէ որ իմ յաջորդիս օգտակար ըլլայու փորձառութիւն մը ստացեր եմ, համարձակ կըհաղորդեմ իրեն եւ կօզնեմ քէ այն ազդեցութեամբն որ կըկարծուի քէ ունիմ, եւ քէ անոր ինձմէ ուզելիք խորհուրդներովը : »

Ամերիկացուց ժողովը Ֆրանքլինի խնդրոյն մտիկ չըրաւ . վասն զի յոյս ուներ քէ Աւստրիոյ ու Ռուսիոյ միջնորդութեամբը բանագնացութիւններ պիտի սկսին . ուստի ժողովոյն զանրեցը պատասխանեց իրեն քէ « Այսպիսի ատեն զձեզ այդ պաշտօնէն հեռացընելը վնասակար կընայ ըլլայ, որովհետեւ ժողովս կըփափաքի որ առաջիկայ բանագնացութեան մէջ ձեր ճարտարութիւնն ու փորձառութիւնը վայելէ : Չեզիպեաք եղած հանգստութիւնը կըզտնէք՝ երբոր այս վերջի ծառայութիւնն ալ ընէք Միացեալ Նահանգաց : » Ֆրանքլին դեմ չկեցաւ, ու քիչ ատենէն Ամերիկայի վիճակը որոշուեցաւ՝ Անգղիացուց Լորտ Քոռնուելլիս գորավարին յաղթուելովն ու անձնատուր ըլլալովը :

Տեսան Անգղիացիք որ վեց տարիէ ի վեր ըրած

պատերազմին անպտուղ ըլլալէն ի գատ՝ մեծամեծ վնասներու ալ պատճառ եղաւ իրենց . Գաղղիան, Սպանիան ու Հոլանտան շատ մը կղզիներ եւ ուրիշ ծովեզերեայ գաղթականութեանց երկիրներ առին ձեռքերնէն, շատ մըն ալ առնելու վրայ էին . Եւրոպայի մեկայ տերութիւններն ալ զինեալ անկողմնաորութեան մը մէջ կեցած՝ աւելի Անգղիոյ տկարանայուն կըփափաքէին . ստակը քիչցաւ, արհեստները դաղրեցան, վաճառականութիւնը պակսեցաւ . ուստի սկսան մտածել որ ճարջկայ, Ամերիկացուց ինքնիշխանութիւնը ձանջնայու է :

Վերջապէս 1782ին, Անգղիոյ նոր ոստիկանները որոշեցին որ հաշտութիւն ըլլայ եւ աշխարհս խաղաղի . մարդ յուղարկեցին Ֆրանքլինին, ու հետը խօսակցեցան . անիկայ ալ Գաղղիոյ տերութեան խորհրդակցութեամբը՝ խոհական ու ճարտար հնարքներով, անոյշ խօսքերով, արդար մտածութեամբ ու երկայնամիտ համբերութեամբ առաջ տարաւ այն մեծ գործողութիւնը, որ տարի ու կէս քշեց : Փարիզու մէջ Ֆրանքլինի ու իր հին բարեկամին Հարրիէի ստորագրութեամբը հաստատուած դաշնադրութեան ուժովը՝ Անգղիան ձանջցած եղաւ Ամերիկացուց ազատ ինքնիշխանութիւնը եւ օրինաւոր տիրապետութիւնը :

Գաշնադրութիւնը ստորագրուելէն առաջ արդէն բշխամութիւնները դաղրեր էին, եւ Գաղղիացուց զօրքերը դարձեր էին Ամերիկայէն . յետոյ Անգղիացիք ալ նոր-Եօրքէն քաշուեցան, եւ Ամերիկացիք իրենց զօրքը ցրուեցին : Քաշն եւ առաքինին Վոշինկրոն սրտաշարժ խօսքերով վերջին բարեւր տուաւ իր զինուորներուն . անկեց գնաց ազգային ժողովարանն ու իրեն յանձնուած սպարապետութեան պաշտօնէն հրաժարեցաւ : Գանրեցը դարձաւ ըսաւ իրեն . « Շատ մարդիկ եղած են որ իրենց մեծամեծ արդեանցը համար հասարակաց շնորհակալութեանը արժանի գտուեր են . իսկ հրամանքնիզ, Պարոն, մասնաւոր զովասանքի արժանի էք . ձեր հայրենեաց ազատութիւնն ու ինքնիշխանութիւնը հիմնելու եւ ձեռք բերելու գլխաւոր պատճառ ձեր ծառայութիւններն եղած են, ուստի եւ ազատ ազգի մը ամբողջ երախտագիտութեանը արժանի են : » ժողովը միաձայն հաւանութեամբ որոշեց որ կառավարութեան գլխաւոր քաղաքին մէջ Վոշինկրոնին ձիաւոր արձանը կանգնուի . քաղաքն ալ Վոշինկրոն ըսուեցաւ : Իսկ ինքը, անմահ ազատարարն հայրենեաց, հին ատենի Հռովմայեցուց պարգուրեանը հետևելով, գնաց իր կալուածները քաշուեցաւ, հոն եր-

կրագործական աշխատութեանց գլուխ կեցաւ, եւ հոն ապրեցաւ իբրև արդարև անշահասէր քաղաքացի եւ խոնարհամիտ իշխանատր :

Աղին Ֆրանքլին ալ իր հայրենեաց ինքնիշխանութիւնը հաստատելէն ետե՛ւ՝ եայեցաւ որ վաճառականութեան դաշնակցութիւններ ընէ երոպայի տէրութեանց հետ : Միանգամայն պզտիկուց ի վեր սորված առաքինութիւնները գործադրելու ետեւէ էր անդադար . ուստի սրջափ ալ ծանր գործողութեանց մէջ գտնուէր, իր անխոռով ու անշփոք կերպը չէր ձգեր, ու զինքը տեսնելու եկողները միշտ զուարբերես սիրով կընդունէր : Իր ամուսինը 1779ին վախճանեցաւ . երեք տարիէն ետեւ փափաք մը ցուցուց Հելլուեթիոսի այրույն հետ պատկուելու, բայց անկապ յանձն չառաւ :

Ամերիկայի նոր ձեռացած տէրութեան պիտոյքը կը պահանջէր որ Ֆրանքլին իր հայրենիքը դառնայ, եւ հոն սկսած անմխարանութիւններուն առաջն առնու : Իր տեղը Փարիզու մէջ դեռ պահ որոշուեցաւ ձեռքբերուն, որ կըսէր Ֆրանքլինին համար թէ « Այս մեծ մարդուն Ամերիկա դառնալը ամենանարկաւոր է : Թէ որ մեռնի, եւ իր մարմինը հոն փոխադրել կուտամ . զիտեմ որ անոր դագաղն անգամ կրնայ այնչապ կուսակցութիւնները միարանել : » Ֆրանքլին, որ իր հայրենեաց քաղաքակրթութիւնը այնչափ առաջ տարեր էր, եւ անոր ինքնիշխանութեան սկսելուն այնչափ զօրաւոր ձեռնառութիւն ըրեր էր, պէտք էր որ անոր սահմանադրութիւնն ալ կարգի գնէ ու սպազայ հաստատութեանը պատճառ ըլլայ :

Երբոր ազգի մը, տէրութեան մը, ընկերութեան մը մէջ օրէնք ու կարգ կանոն դնողները շատուր ու զօրաւոր են, իսկ այն օրէնքներն ու կանոնադրութիւնները գործադրել տուողները քիչուր ու տկար, հարկաւ օրէնքը կարհամարհուի եւ կարգն ու կանոնը կը փճանայ, կոխները կը շատանան, երկպառակութիւնները կը զօրանան : Այսպէս եղաւ նաեւ Ամերիկայի Միացեալ Նահանգաց կառավարութիւնը ի սկզբան՝ քանի որ սահմանադրութիւնը չաւ կերպով չէր հաստատուած : Ամեն բան ազգային ժողովոյն ձեռքն էր, եւ սակայն բան մը չէր կրնար կատարել . որոշմունքներ՝ վճիռներ կը ճանէր, բայց այն վճիռներուն զօրձարութիւններն ընել տալու կարողութիւն չուներ . որով այլ եւ այլ նահանգներն ալ կուգէին կեղրունական ժողովոյն իշխանութիւնէն գատուիլ ու ինքնագլուխ կառավարութիւն ունենալ : Այս մեծ պակասութեան վրայ իմաստութեամբ գանգատեր

էր մեծն Վոշինկրոն 1778ին, ըսելով թէ « Մեր կառավարութեան ոճը ժամացուցի շէնքին կրեանք « նմանցընել ու անկեց խրատ առնուլ : Ի՞նչ « օգուտ կը ըլլայ պզտիկ անխնէրը ճախարակները « աղէկ նայելէն՝ թէ որ մեծ անխը ջողագուի որ « բոլոր մեքենային շարժման առաջին պատճառ « այն է . . . Կարծեմ թէ առանց մարգարեական « հողի ալ ունենալու կրնայ մէկը գուշակել թէ « հիմակուան մեր կառավարութեան ծայրը ո՛ր « պիտի երբայ . . . Թէ որ ընդհանուր կառավարութիւնը գէշ կերպով ըլլայ, մանր գործողութիւններն ալ բովանդակ կը փրճանան, եւ մենք « պիտի ցաւինք որ մեր անմտութեամբ ու անհոգութեամբ մեր կորստեանը պատճառ եղանք : »

Ամերիկացուց այս վիճակը՝ խաղաղութիւն ըլլալէն ետքը անկի ալ գեշցեր էր . գրեթէ ամեն նահանգ ինքնագլուխ եղեր էր, ամեն մէկն ալ գանազան կուսակցութիւններ բաժնուէր էր : Եւ անա այն միջոցին էր որ Ֆրանքլին իր ողջամիտ խորհուրդներովն ու հայրենասիրութեամբը օգնութեան հասաւ Ամերիկացուց՝ եօթանասունութիւն տարեկան եղած ատենը :

Գաղղիայէն ելլելու օրերը քարի հիւանդու բենէն կը տանջուէր անտանելի կերպով . ուստի հարկադրեցաւ գրով տալ բազաւորին իր վերջի բարեւրագունին ալ իր պատգարակը յուղարկեց Վերսայլէն Փասսի որ անով հանգիստ ճամբայ ընէ մինչեւ Հաւր : Հոն նաւ մտաւ յուլիսի 28ին 1783ին երկու բոունքը հետն առած, ու սեպտեմբերի 14ին հասաւ Փիլադելֆիոյ դիմացը, եւ օրագրութեանը մէջ իբրև վերջին խօսք այս բառերը գրեց . « Բիւր գոհութիւն Աստուծոյ՝ այնչափ գրութեանցը համար : » Անպատմելի բան էր ժողովրդեան զինքը ընդունելու ատեն ցուցուցած ուրախութիւնը . բոլոր քաղաքին գանգակները զարկին, եւ ամենքը մէկ բերան կօրնեկին ու կը փառաւորէին զինքը՝ իբրև հաւասար Վոշինկրոնի ազատարար հայրենեաց : Մէկէն ի մէկ անուանեցին զինքը անգամ գերագոյն ժողովոյն Փիլադելֆիոյ, եւ քիչ ատենէն բոլոր Փենսիլվանիա նահանգին գաներեց . անկեց ետքն ալ 1787ին եղած հոջակաւոր աշխարհաժողովոյն մէջ, որոյ նախագահ Վոշինկրոնն էր՝ Ֆրանքլին իր նահանգին երեսփոխան ընտրուած էր : Եւ անա այն ժողովն էր որ Ամերիկայի սահմանադրութիւնը աչքէ անցուց, կարգաւորեց, հաստատեց ամենայն իմաստութեամբ, եւ անով կը կառավարուի մինչեւ հիմա գարմանալի դիւրութեամբ ու յաջողութեամբ : Ամերիկացիք միաձայն հաւանութեամբ ընդունե-

ցան ու հաստատեցին այն սահմանադրութիւնը, եւ Վոշինկրոնը անուանեցին գաներեց :

Ֆրանքլին տեսնելով իր հայրենեաց բարերադրութիւնը, խաղաղութիւնը, յառաջադիմութիւնը, եւ օրէ օր այլ մեծնալուն աներկբայելի նշանները, երանի կուտար ինքնիրեն ու կըսէր. « Աստուած տայ որ այս մեր մեծ մեքենային ընթացքը ոչ երբէք աւրուի . քէ որ ազգի մը երջանկութեանը պատճառ ըլլալու կառավարութիւն մը կայ նէ՛ կերելնայ քէ այս մեր ընտրածը պիտի ըլլայ : »

Երբոր իր գաներիցութեան տարին լմընցաւ, ու ինքը ուրստնուերկու տարեկան եղաւ, բոլորովին քաշուեցաւ կառավարութեան գործերէն, ու կը յուսար որ մնացած կեանքը հանգստութեամբ լմընցընէ : Բայց այն հանգստութիւնը խիստ քիչ քշեց : Հինգ տարիէ ի վեր ունեցած հիւանդութիւնը այնպէս սաստկացաւ որ կենացը վերջի տարին անկողնին մէջ անցուց, ու շատ մը բմբեցուցիչ զեղեր կառնէր որ ցաւերուն սաստկութիւնը չիմանայ . եւ սակայն իր բնական գուարբութիւնը ոչ երբէք պակսեցաւ, խնդրք միտքը ուրիշներուն աղէկութիւն ընել էր, եւ շատ անգամ կատակներով ու զուարճալի պատմութիւններ պատմելով՝ քովինները կըզմայեցընէր :

Կատարեալ փիլիսոփայութեանը հետ քրիստոնէական բարեպաշտութիւն մըն այ ունէր որ անով զօրացած՝ կըսէր քէ աշխարհիս ցաւերը յախտնական երջանկութեան հետ բազդատելով, հազիւ քէ ասեղի ծակծրկելուն չափ զօրութիւն ունին . եւ քանի որ կըմտածէր քէ երանաւեա կենաց դռնէն ներս մտնելու վրայ է, կըցնծար ուրախութեամբ : Մահուրէնէն երեք օր առաջ ըսաւ աղջկանը որ անկողինը շակրտէ, որպէս զի շէնքով շորնքով մեռնիմ կըսէր : Իր երկայն կենացը մէջ ընդունած բարիքներուն համար անդադար փառք կուտար Աստուծոյ, քաշած ցաւերն անգամ աղէկութեան տեղ կըղներ, վասն զի ասոնցմով աւելի զիւրաւ կը բաժնուիմ աշխարհէս կըսէր . եւ ապրիլի 17ին 1790ին կէս գիշերուն մօտ վախճանեցաւ անխտով զուարբութեամբ եւ աներկբայ յուսով :

Կտակին մէջ գումար մը բողոց ձրի դպրոցներուն՝ ուր որ ի սկզբան ուսում սովբեր էր . ուրիշ գումար մը՝ որ Շուէյքիլ գետը նաւարկելի ընեն . ուրիշ մը Պոսթոն ու Փիլադելփիա քաղաքներուն որ արուեստաւորաց պշակերտներուն արուեստի դրուելուն օգնութիւն ըլլայ . սրջափ առնելիք այ որ ունէր՝ Փիլադելփիոյ հիւանդանոցին ձգեց : Կտակին յաւելուածն այ այս պարզ ու սրտաշարժ խօսքերովս լմընցուցեր էր . « Իմ բարեկամիս,

մարդկային ազգիս բարեկամին, Վոշինկրոն զօրավարին ընծայ կընեմ իմ գեղեցիկ գաւազանս որ ոսկիէ գլուխ մը ունի՝ ազատութեան գտակի ձեռով շատ աղուոր ձեւացուցած : Քէ որ ասիկայ բազաւորական գաւազան ըլլար, արժանի էր իրեն եւ խիստ աղէկ պիտի վայելէր ձեռքին մէջ : »

Ֆրանքլինի մահուանը վրայ բոլոր եւրոպա ու Ամերիկա սուգ մտան . Փիլադելփիոյ բոլոր բնակիչները բաղմանը գնացին՝ սեւերով ծածկած զանգակներուն տխրական ձայնովը . ազգային ժողովն այ հրաման հանեց որ երկու ամիս սուգ բռնեն բովանդակ Ամերիկայի բնակիչները : Երբոր նոյն գոյժը Գաղղիա հասաւ, սահմանադրական ժողովը խորհուրդի նստած էր . Միրապօ մեծանուն ճարտասանը մեկէն ի մեկ բեռն ելաւ ու կանչեց . « Ֆրանքլինը մեռեր է . Ամերիկան ազա-
« տող ու եւրոպայի վրայ յուսոյ նեղեղներ վազ-
« ցընող հանճարը Աստուծոյ զիբկը դարձեր է :
« Այն իմաստունն որ երկու աշխարհք իրարու
« ձեռքէ առնել կուզեն, այն մարդը գոր զիտու-
« քեանց պատմութիւնն ու ինքնակալութեանց
« պատմութիւնը իրարմէ յափշտակել կուզեն,
« տարակոյս չկայ որ մարդկային ազգիս մէջ
« գերագոյն աստիճան մը ունէր :

« Մինչեւ ցայժմ տերութեանց խորհրդարան-
« ները այն մարդկանց մահը կըզուժէին որ իրենց
« դամբանական գովեստներուն մէջ միայն մեծ
« էին . մինչեւ ցայժմ արքունի պալատներուն
« քաղաքավարութիւնը՝ կեղծաւորական սուգեր
« կապապրէր : Ազգք եւ ժողովուրդք իրենց բա-
« րերարներուն համար միայն սուգ պիտի մտնեն.
« ազգաց երեսփոխանները՝ մարդկութեան դիւ-
« ցագունքը միայն պիտի առաջարկեն իրրեւ
« անոնց մեծարանացը արժանի :

« Ամերիկայի ազգային ժողովը հրամայեր է որ
« տասնըջորս դաշնակից նահանգներն այ երկու
« ամիս սուգ բռնեն Ֆրանքլինի մահուանը հա-
« մար, եւ այսօրուան օրս Ամերիկան այս մեծա-
« բանաց պարտքը հատուցանելու վրայ է իր
« սահմանադրութեան հաստատողներէն մեկուն :
« Միքէ մեզի վայելուց չէ, Պարոններ, այս բարե-
« պաշտական գործոյն մասնակից ըլլալ, ու հայ-
« բնակցացը հետ մեկտեղ բոլոր աշխարհիս
« առջեւ պատիւ ընծայել քէ իրաւանց մարդկու-
« քեան եւ քէ այն իմաստասիրին որ ուրիշներէն
« աւելի աշխատեցաւ, օգնեց նոյն իրաւանց յաղ-
« բանակելուն աշխարհիս երեսը :

« Հին առնեն որ ըլլար՝ սեղաններ կըկանգնէին
« այն ընդարձակ եւ հզօր հանճարոյն որ երկինքն

« ու երկիրս միանգամայն ամփոփելով մտքին
 « մէջ՝ գիտցաւ սանձանարել կայծակն ու բռնա-
 « կայները ¹ : Լուսաւորեալն եւ ազատն Գաղղիա
 « պարտական է զոնէ յիշատակութիւն ընել եւ
 « ցաւ մը ցուցնել այն մարդուն վրայ որ փիլի-
 « սոփայութեան եւ ազատութեան օգուտ ընողնե-
 « րուն մէջ մեծերէն մէկն է :

« Կառաչարկեմ որ վճռուի քէ ազգախումբ ժո-
 « դովը սուգ բռնէ երեք օր Բենիամին Ֆրանքլի-
 « նին համար : »

Լաֆայեթ եւ Ռոշֆուքոյ հաստատեցին առաջար-
 կութիւնը, եւ ժողովն ու Գաղղիան սզակից եղան
 Ամերիկացոց :

Ֆրանքլին քսանութիւնք տարեկան եղած ժամա-
 նակէն տապանագիր մը շարադրեր էր իրեն հա-
 մար՝ իր արուեստէն առնուած ու խելացի կեր-
 պով մը յարմարցուած բառերով, յորում յայտնի
 կերեւնայ իր առ Աստուած ապախնութիւնը եւ
 հանդերձնայ երջանկութեան վրայ ունեցած յոյսը .

ԱՍՏ ՅԵՏԱԿԵՐ ԳՆԻ ՄԱՐԲՆՈՎ
 ԲԵՆԻԱՄԻՆ ՖՐԱՆՔԼԻՆ
 ՏՊԱԳԻՐ ՅԱՐՈՒԵՍԷ
 ԻԲՐ 2407,0 ԻՆՉ 250ՏԻ ԳՐՈՅ
 ԲՐԳԳՉԵԱԼ ԹԵՐԹԻԻՔ, 215 ԵՒ ՄԱՇ ԿԱԶՄԻԻ :
 ՍԱԿԱՅՆ ԳՐՈՒԱԾՆ Է ԱՆԿՈՐՈՒՍՏ .
 2Ի ԵԼՅԷ Ի ԼՈՅՍ, ՈՐՊԷՍ ՀԱՒԱՏԱՅՆ,
 ՆՈՐՈԳ ՏՊԱԳՐԵԱԼ,
 ՔՆՆԵԱԼ ՎԵՐՍԻՆ ԵՒ ՍՐԲԱԳՐԵԱԼ
 Ի ՅՕՐԻՆՈՂԷՆ :

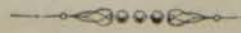
Այս տապանագիրը շարադրող խեղճ գործա-
 ւորը՝ փախտականի մը պէս Փիլադելֆիա
 մտնելէն ու հոն պարապ առիս անդին իյնալէն

ետեւ, նոյն] քաղաքին օրէնսդիրն ու կառավարն
 եղաւ : Աղքատը՝ աշխատանքով հարստացաւ,
 տգետը ուսմամբ իմաստնացաւ . անձանօրը՝ իր
 գիտերովն ու բրած աղէկութիւններովը, մեծա-
 մեծ մտածութեամբքն ու բարի սրտովը՝ եւրոպայի
 մէջ զարմանալի եւ Ամերիկոյ մէջ պատկառելի
 եղաւ :

Քիչ մարդ եղած է աշխարհիս երեսը Ֆրանք-
 լինի պէս հանճարեղ եւ միանգամայն առաքինի.
 բարեբաղդ՝ եւ միանգամայն փառաւորեալ, ար-
 դարասէր՝ եւ միանգամայն ամենեցուն սիրելի :
 Թր չէր ըլլար որ աղէկութիւն մը չընէր . վայրկեան
 մը չէր ըլլար որ իր անխռով զուարթութիւնը կոր-
 սընցընէր . մէկը չկար որ զինքը տեսներ ու հետը
 սիրով չկապուէր : Թէպէտ եւ կերպը վարժունքը
 ամենապարզ էր, բայց մտածմունքները այնպէս
 սիրուն զարձուածքով մը կըրացատրէր որ կար-
 ծես քէ հին ատենի իմաստուններէն մէկն է՝ հիմա-
 կուան բարակութեամբ խօսակցող : Նեղսրտու-
 րիւն, անհամբերութիւն, բարկութիւն ըսածդ ոչ
 երբէք երեւցեր էր վրան, եւ ինքը նեղսրտութեան
 անունը դրեր էր *հոգւոյ աղտոտութիւն* : Իր սիրելի
 առածն այս էր . « Մարդուս ազնուականութիւնը
 առաքինութիւնն է . » եւ այս ազնուականութիւնը
 ուրիշներուն ձեռք ձգել տուաւ զբքերովը, եւ իր
 վրայցուցուց վարքովը : Արդարութեամբ վարուե-
 լով՝ հարստութիւն զիջեց, ու հարստութիւնը աղե-
 կութիւն ընելու բանեցուց . առուտուրի մէջ խօս-
 քի տեր, աշխատանքի մէջ անխոնջ, հայրենեաց
 ազատութեանը համար անձնանուէր, մարդկային
 ազգիս յառաջադիմութեանը օգտակար ըլլալ նայե-
 ցաւ :

Ով որ գիտութեանց ետեւէ կլինայ, ով որ կարգէ
 դուրս հանճարները կըսիրէ, ով որ առաքինու-
 րեան յարգը կըճանչնայ, ով որ ազատութիւնը
 կըսիրէ, չկրնար Ֆրանքլինը առանց մեծարանաց
 ու սիրոյ յիշատակել : Իցէ քէ իր վարքը մեր ազգին
 մէջ ալ կարդացող, առաքինութեանն ալ հետե-
 ւողներ որջափ որ կարելի է շատ ունենայ :

¹ Այս սուրը Ֆրանքլինի կենդանագրին տակը գրեցին, լատի-
 ներէն .
 Eripuit cælo fulmen, sceptrumque tyrannis, այսինքն,
 Յերկնէ բափիչ կայծականց, յերկրէ ցասման գոռօզաց :

Գ. Հ Ա Յ Կ Ա Ջ Ե Ա Ն Թ Ա Ն Գ Ա Ր Ա Ն

Ինչպես մարմնաւոր՝ նոյնպէս այ հոգեւոր ճնդաց համար յիրաւի ամենամեծ ուրախութիւն է լըսելը թէ իրենց որդեակքը ճշմարտութեամբ գնան, այսինքն սովբած ճշմարտութիւննին անխարդախ եւ անկորուստ պահեն՝ իբրեւ ճրագ յուսաւոր ի խաւարջտին ճանապարհի կենցաղոյս, եւ ընթացքնին անոր ցուցուցած շաւիղէն դուրս ջնանեն :

Շատ մը աշակերտաց վրայ այս ուրախութիւնն ունենալու ջափ բարեբաղդ գտնուած վարժապետաց համար քաղցր են միշտ իրենց զգացմունքը յայտնելու առիթները, թեպէտ եւ այն առիթները անխառն ջրլլան երբեմն արտաքին տրտմական պարագաներէ :

Այն սերն ու համարումը որ ընդհանրապէս մեր ամեն աշակերտներուն կողմանէ տեսած ենք (անշուշտ նաեւ մեր անձնական անկատարութիւններուն մոռցուելովը), մասնաւոր կերպով մը հոջակունցաւ՝ հարկեցուցիչ առիթով՝ Մուրատեան վարժարանին մէջ պատահած ջարագեպ ու ցաւալի փոփոխութեանց ժամանակը : Թերեւս ստիպուինք յանդաղար հակառակութենէ եւ ի հալածանաց ոտխաց քիչ ատենէն անոնց նման ուրիշ շատերուն զգացմունքներն այ հոջակելու յանձնուանալի յիշատակ ազգային պատմութեան . բայց այժմէն կրփութանք ըսելու հարեւանցի կերպով ու մէկ խօսքով՝ թէ մեր վերջին աշակերտաց մէջէն ոմանց արժանապէս կրնայ տրուիլ *Նահատակ Էրախտագիրտուծեան* ըսուելու պարժանքը :

Ասոնց կարգն է անա Պարոն Կարապետ Գարազաշեան՝ Կոստանդնուպոլսեցի ազնուարարոյ, զգայուն, ուսումնասէր ու հանճարեղ պատանին, որ այն վարժարանին յեղափոխութիւններէն ետքը երկարատեւ տկարութեան մը հանդիպելով՝ կրցաւ այն պատճառաւ վերջապէս ելլել անկէց, որ իրեն համար՝ այ բանտ ու տեղի աքտրանաց դարձեր էր, եւ իր հայրենիքը յուղարկուիլ :

Այս ետանդուն պատանին երբոր 1852 ին սեպտեմբերի սկիզբները աշակերտեցաւ մեզի, թեպէտ յունարէն գիտէր, բայց զաղղիարէն եւ հայերէն քիչ մը կարդալ միայն կրնար՝ առանց հայերէն խօսիլ անգամ գիտնալու . երկու տարի ու կեսուան ժամանակի մէջ այնչափ առաջ գնաց որ

թէ գրարաւ եւ թէ աշխարհարաւ շարադրած ոտանաւորներն անգամ արժանի վկայեայ են մեծամեծ գովեստից եւ քաջալերութեան, բողզաղղիարենին՝ անզղիարենին եւ ուրիշ հարկաւոր ուսմանց մէջ ըրած զգալի յառաջադիմութիւնը :

Իր զգայուն սրտին հաւատարիմ բարգժան եւ բանաստեղծական դեռափրիք տաղանդին փոքրիկ ճաշակ մը սեպուի այն՝ եղերական տաղն որ իր հանգուցեայ ծաղկանասակ ազնիւ աշակերտակցին՝ Աստուածատրեան Յովսէփ պատանւոյն վրայ շարադրեր ու յուղարկեր է մեզի հանդերձ մտերմական բողով մը, յորում շատ մը սրտառուջ խօսքերէ գատ կըսէ . « Իրաւ է, սիրելի «հայր, որ այս ոտանաւորը մեծ բան մը ջէ ... «բայց իրեն աղետալի մանր, իմ իրեն հետ վերջին «անգամ մ՝ալ ջտեսնուիլս, եւ այն պատանւոյն «անբաւ ազգասիրութիւնը այնքան ազդեցութիւն «ըրին իմ վրաս որ երէ տաղին մէջ մտադրութեան արժանի քանի մը կտորներ ըլլան, աւելի «այն ազդեցութեան տաք քան թէ իմ հանճարիս : »

Իսկ մենք յաւ կընամարինք բարեսէր ընթերցողաց դատաստանին բողով վճիռը՝ յուսալով որ մեր կարծեաց համաձայն կըլլայ բոլորովին :

Ի Վ Ա Ղ Ա Մ Մ Ե Ռ Ի Կ Մ Ս Հ
Գ Ա Ջ Ս Տ Ո Հ Մ Ի Կ Պ Ե Յ Ա Ջ Ս Ի
Յ Ո Վ Ա Ն Փ Ս Յ Ա Ղ Ա Ս Հ Վ Ե Ր Տ Ե Ա Ն
Տ Ա Ղ Ե Ղ Ե Ր Ա Ն

C'est à nous c'est à nous de prendre ta mémoire
Et de l'ensevelir dans des vers tristes et doux.
Victor Hugo.

Ո՛հ միշտ ուրեմն անողորմ մահ
Փուճ աշխարհիս պիտի մնայ տեր ...
Ո՛հ անխցտիք էքք եւ ըլլայ
Պիտի նրնմէ անմեղ անձեր ...
Ո՛հ, միշտ այսպէս մահջ եւ աղջիկ
Անգուր մահուն պիտի զոհուիք ...

Մեկտեղ, Յովսէփ, էրէք տարի
Առ ոտըս նոյն վարդապետաց
Մաղկէ ծաղիկ նրման մեղուի
Կըրբուջէիք ի մարգտ ուսմանց .

Հիմայ ինչո՞ւ ան տարադեպ
Բաժնեւեցանք, ազնիւ Յովսէփ :

Մեկտեղ, Յովսէփ, քաղցրիկ սիրով
Ձեռք ճըմուտ դեկավարաց
Իբր ի մակոյկ զեփիւռներով
Նաւէինք մէք ի ծով կենաց .
Այլ ճն, այժմիկ ինձմէ հեռու
Այլ երկնից տակ ո՞ր հասէս դու :

Աչքերս ի ծով են միշտ տըխուր
Քու հտեւեղ միտքս շրջի .
Քու վըրայ դեռ ջառփ ես լուր ...
Օրերն ինձի բըւին տարի .
Ջրեզ տեսնալու յոյսս մարի .
Ո՞ն իմն ընկերս զիս մոռցանք մի ...

Ջրաւոր հովերն եբբ կը վըջեն,
Ամեն նաւեր եբբ կը հասնին,
Ջրեզ կը խնդրեմ ես անոնցմէն,
Կարծեմ քե գրեզ ինձի բերին .
Այեաց ծովուն ես հովերուն
Ջրեզ հարցընեմ, եղբայր սիրուն :

Լուռ կը կենան քնարիս բէլեր,
Կըսեն՝ Յովսէփ դեռ չըզարձաւ .
Հետ ըզնեսե եմ պատրաստեր
Դարձիկ վըրայ երգեր անբաւ ...
Այլ մինչեւ ցերբ զիս դու այսպէս
Խոր տըրտմութեան մեջ կը ձըգես ...

Երանգ քե ստոյգ ... Էկաւ կըսեն,
Վասպորոսին նաւ տայ ողջոյն,
Առազաստներ կիջեցընեն,
Դարձաւ դարձաւ Յովսէփ սիրուն ...
Սիրտս է իբունդ, արցունք բափեմ,
Ո՞ն իբնաւ է քե զիս խաբեմ ...

Անցան օրեր, ես անձկազին
Իտես նորս փութամ յուսով .
Համբու վըրան այլ պըղընձին
Տըխուր ձայներն ինձ բերե հով .
« Ո՞ն ինչ փութաս, շատեր կըսեն,
Մեռան, աւանդ, բըռան յերկրէն : ¹ »

Մէյմայ յանկարծ տըխրեցաւ ծով
Եւ լըռեցին տըրտում հովեր,
Խաղաղեցան՝ բայց մութ գունով
Վասպորոսին խեռ ալիքներ,
Եբբ ինքըն զիս վերջին բարեւ
Տայր ամենուն ըզգեցեալ սեւ : ²

Վանիս չըկըրցայ, ազնիւ ընկեր,
Յետին նեղ մ'այ տեսնել ըզբեզ,
Եւ ոչ ուշիմ քոյին խօսքեր
Քեզմէ լըսել ու սփոփել քեզ ...
Ո՞ն, իմ երգերըս մըտերիմ
Ոչ դո՞ւ լըսես, այլ քո շիրիմ ...

Ո՞ն ինչ եղան այն քո խորհուրդը
Ի գարգացումն ազգիդ տըխուր ...
Ո՞ւր մընացին անդարձ խոստումներ
Ջոր Մուսայիս իմ դու ետուր ...
Ա՞ն, տարածամ ընկար եղբայր,
Եւ քեւ ընկաւ ուսմանց պատուար :

Մաղկի մը պէս քարշամեցար
Քաղցրիկ կենացըզ գարնայնի .
Նըշոյլ լուսոյ ծագեալ շիջար
Յայս աշխարհիս մութ խաւարի .
Քեզի համար հիւսուած պըսակը
Այժմիկ շիրմիդ են գարդ միակ ...

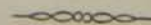
Բայց մահահոտ քարին ալ տակ
Ջըմնաց մինակ սիրուն Լուցիկ : ³
Լեռան վըրայ հեզն այն տատրակ
Ա՞ն, գըտաւ զիս վարուժանիկ .
Այժմ իրարու գիրկ պըլլըւած
Նընջէր հանգիստ բուն զանմեղաց :

Ձեր կենաց մեջ ես ի մահուան
Ամուր սիրունք անբաժ մնացիք .
Ըզնեզ մեկտեղ պիտի ողբան,
Մեկտեղ գովեն պիտի մարդիկ .
Երկուքնընուդ անուն յիրար
Պիտի հիւսուին յաստեղաց պար :

Վաստակաբեկ եբբ ուղեւոր
Շիրիմներնուդ քովերն հանգչի,
« Հոս կան ի բուն Լուցիկն աղաւթ
« Եւ հեզն Յովսէփ » գոչէ պիտի,
Եւ ծառերէն տըխուր սոխակ
Ըզնեզ ողբայ պիտի համակ :

Յայն շիրիմներ, մանկունք Հայոց,
Դուք սըփուեցէր փունջ փունջ ծաղիկ,
Եւ օրիորդըզ փափկասունք
Հեզ մուսայիս ձայնիկց եղիք :
Ջայս Աղանեակդ իմ ողբերգու
Մասեաց Ոգայն տար սիրարկու :

ԿԱՐԱՊԵՏ ԳԱՐԱԳԱՆ :

¹ Քանզի այն օրն որ երգողն ի տես հանգուցելոյն կըրբար, ճամբան ըսին իրեն յանկարծ քե մոռաւ :

² Մինչդեռ ենիզեղեն իջեցուցին զհանգուցեալն :

³ Քոյր հանգուցելոյն, որ երեք ամիս առաջ վախճանը էր :

Ե. ՓԱՐԻՉԵԱՆ ԱՄՍԱԳԻՐ

ՏԱՐԵԳՐՈՒԹԻՒՆ 1855 ԱՄԻՆ Ի ՅՈՒՆՈՒԱՐԷ Ի ՅՈՒՆԻՍ

ՅՈՒՆՈՒԱՐ

7. Իշխանն Կորչարով պատգամաւոր Ռուսաց ի վեճնա, յայտ առնէ զի ունի իշխանութիւն բանագնաց լինելոյ ընդ դեսպանս արեւմտեայ պետութեանց ի վերայ չորից խնդրոց՝ զայս օրինակ մեկնաբանելով զնոսին. Ա., Բարձումն պաշտպանութեան զոր կամէին Ռուսք միայնակ վարել ի վերայ Մոյտախոյ Է. Վալաքիոյ. — Բ., Ազատութիւն նաւարկութեան ընդ Գաւուբ՝ ըստ պայմանացն հաստատելոց ի բազաւորացն ժողովոյ ի վեճնա (յամին 1815). — Գ., Վերստին բքնութիւն դաշնագրոյն որ յ15 յուլիսի 1841, այնպէս զի պանպանութեամբ օսմանեան պետութեան առաւել Էս անդրդուելի մնասցէ Էրուպականն զուգակշռութիւն. — Դ., Միաբան Էրաշխաւորութիւն հնգեցուն պետութեանց վասն անեղծ պանպանութեան կրօնական ազատութեան այլ Է. այլ ազգաց բրիտանեկից յԱրեւելս :

15. Յայտարարութիւն պետութեանցն Գաղղիոյ Է. Անգղիոյ՝ Էրէ նաւաճանգիւստը Ռուսաց որ ի Պոնտոս Է. ի ծովին Ազախու՝ փակեցին նաւատորմօք Էրկուցն ի 1 փետրուարի :

25. Բացումն խորհրդարանին Անգղիոյ. յորում ի բողոքոյ Է. պարսաւանաց ընդդէմ ոստիկանաց պատերազմին՝ Լորտ ձոն Ռե՛սըլ հրաժարէ իշխանութենէն :

25. ձոն Ռո՛սըք անդամ խորհրդարանին Անգղիացոց՝ առաջի առնէ խորհրդականաց բնութիւն առնել հանգամանաց անգղիական գօրացն որ ի Սեւասրովոյ :

26. Հաստատութիւն ուխտի դաշանց նիգակակցութեան պետութեան Սարտենիոյ ընդ արեւմտեայս, միանգամայն Է. խոստումն յղելոյ ի Խրիմ գօրականս 15,000 փիեմոնթեցիս՝ ընդ նեռամբ Ալփոնտոսի տէլլա Մարմորա : — Փոխ միլիոնի միոյ անգղիական լիբրայից (որէ Ֆրանք 25 միլիոն) խոստացեալ Սարտենիոյ յԱնգղիացոցն պետութենէ :

ՓԵՏՐՈՒԱՐ

1. Ման Խոսրով փաշայի ի Կոստանդնուպօլիս ի հասակի 95 ամաց :

6. Էօմեր փաշա մեկնի ի Վառնայէ զնայ ի Խրիմ :

10. Յայտարարութիւն Նիկողայոսի կայսեր Ռուսաց վասն գրելոյ ի զինուորութիւն զմասն ինչ ժողովրդեան :

17. Զօրավարն Ռուսաց Խրուշէլ բասն Է. հինգ հազարս յարձակեալ յառումն Կեօզեվէի՝ յետ հնգից ժամոց պատերազմի վանի ի Տաճկաց, կորուսեալ յիւրոցն արս 500 : Իսկ ի գօրավարացն Օսմանեանց ի ման վիրաւորին Սէլիմ փաշա Է. Բիւսթեմ Պէլ :

21. Հաստատութիւն դաշին վաճառականութեան կոելոյ ընդ Միացեալ Նահանգս Ամերիկոյ Է. ընդ ինքնակալին ձափոնի :

25. Կասա չափագէտ Է. աստեղաբաշխ գերմանացի մեռանի ի Կերիսկէն քաղաքի :

24. Զօրավարն Գաղղիացոց Մոնէ յարձակեալ իւրովքն ի մարտկոցն կանգնեալ ի Ռուսաց հանդեպ Մալարովի՝ ի բաց վանի վիրաւորեալ :

27. Խորհրդարանն Կրանատայի յԱմերիկա՝ հաստատէ զինքնիշխանութիւն պետութեան Փանամայի յորում Էն գասառքս Փանամա, Ագուերոյ, Վերակուաս Է. Չիրիբի, Է. բնակիչք 144,000 :

28. Սասանութիւնք ի Պրուսա, ի Կոստանդնուպօլիս Է. յայլ բազում վայրս :

ՄԱՐՏ

2. Ման կայսերն Ռուսաց Նիկողայոսի Ա, որում յաջորդէ որդի նորա Ադերսանդր Բ :

4. Յայտարարութիւն մարտի բազաւորին Սարտենիոյ ընդդէմ Ռուսաց :

15. Սկիզբն բանագնացութեանց դեսպանացն ի վեճնա ի խնդիր հաշտութեան :

— Դաշնակցութիւն բազաւորին Սարտենիոյ ընդ Օսմանեան դրանն :

21. Շապէռ վերջին դեսպան բազաւորութեան Լեհաց ի Կոստանդնուպօլիս՝ մեռանի անդանօք ի հասակի 84 ամաց :

22. Ռուսը հնգետասան հագար յարձակին ի վերայ աջոյ բեռի դաշնակցաց հանդէպ դղեկին Մալարովի, եւ ի բաց վանին սաստկապէս :

27. Լարրըբէլ՝ երիցագոյնն հասակաւ ի ձեմականս Կանառոյ գաղղիականին վախճանի մերձ ի Մարոն :

ԱՊՐԻԼ

2. Իշխանն Կորջարով անուանի հրամանատար գորացն Ռուսաց ի Խրիմ :

6. Գիւտ նորոյ մոյրակի, որ կոչեցաւ Կիրկէ, ի ձեռն Շարոննար աստեղադիտին Գաղղիացոց ի Փարիզեան դիտարանէն :

9. Սկիզբն վերստին ումբակոծելոյ դաշնակցաց զՍեվաստրովոյ, յորում գորավարն Գաղղիացոց Պիզոյ վիրաւորեալ՝ մեռանի յետ առաքց :

10. Խոռվուրիւն ի Մատրիտ :

11. Դարձեալ սասանուրիւնք ի Զմիւռնա եւ ի Կոստանդնուպոլիս :

15. Ուղեւորել Կայսեր եւ Կայսրուհւոյն Գաղղիացոց ի Լոնտոն. ի վաղիւ անդր հասանէն ի Ռւինգըր, եւ ի 22 ամսոյն դարձ առնէն ի Փարիզ :

18. Ոստիկանն Աւստրիոյ Պոլ առաջի առնէ դէսպանացն ժողովոյ իբրոս հնարս հաշտութեան, — Ա, երաշխաւորութիւն ամբողջ պահպանութեան ժամանեան երկրին ի դիմաց ամենայն պետութեանցն դաշնակցելոց միանգամայն. — Բ, ի Սեաւ ծովուն չափղնէլ ծովային զօրութեան Ռուսացն եւ այլոց. — Գ, Նուազել զնաւս Ռուսաց ըստ բռնոյ նոցին որ յառաջ բան զպատերազմն :

19. Գիւտ նորոյ մոյրակի (որ երեսներորդ հինգերորդ է) ի ձեռն Լուրեր աստեղաբաշխի ի դիտարանէն Տիւսկտորֆ քաղաքի Բրուսիոյ :

20. Առաջարկութիւն ի խորհրդարանին Անգղիոյ՝ վասն առնելոյ ի փոխ լիրայս 16 միլիոն ի պետս ծախոց պատերազմին. որ եւ հաստատի ի 24 ամսոյն :

26. Գաղարումն բամնագնացութեանց դեսպանացն ի Վեննա՝ առանց գտանելոյ զհնարս հաշտութեան :

27. Խորհրդարանք Սպանիացոց սահմանէն զվանառումն Էկեղեցական ստացուածոց :

28. Փիանորի անուն ոմն յարձակեալ ի վերայ Կայսերն Գաղղիացոց աւագակօրէն՝ ձերբակալ լինի, եւ զլխատի յետ առաքց հնգետասանից :

ՄԱՅԻՍ

1. Բորբորումն Վեսուվի հրաբուռիս լերին :
6. Նոր գորածողով ի Ռուսաստան (12 այր ի հագարաց) :

9. Հրաման զինուորագրութեան յամենայն ազգաց հպատակելոց օսմանեան պետութեանն անխտիր՝ հրատարակեալ ի Կոստանդնուպոլիս :

10. Բարձումն մենաստանաց մուրացիկ կրօնաւորաց յաշխարհն տերութեանն Սարսէնիոյ վճռով ձերակուտին :

15. Բացումն համաշխարհական Արուեստանդիսին ի Փարիզ :

16. Զօրավարն Քանրուպեա ելանէ ի սպարապետութեան պաշտամանէն, եւ յաջորդէ նմին գորավարն Փելլիսիէ յառաջնորդութեան բանակին Գաղղիացոց որ ի Խրիմ :

25. Գաշնակիցքն առնուն զԿերչ եւ զԵնիգալէ. եւ ի 28 ամսոյն ումբակոծեն զձիւնիչիկէ, եւ հրդեհեն զնաւս Ռուսաց վաճառաշահս ի ծովին Ազախոս :

28. Ռուսք ի բաց զնան ի Սոււնուզ-Գալէ ամրոցէն որ ի ծովեզերին Պոնտոսի, եւ յ8 յունիսի յԱնտիպայէ :
— Դարձեալ սասանութիւն ի Պրուսա :

50. Ման Անմեա փաշայի Իշխանին Թունուզի, որում յաջորդէ Էդօրորդին իւր Մահամմեա Պէյ :

ՅՈՒՆԻՍ

5. Գաշնակիցքն ումբակոծեն զԹայդան քաղաք, որ է Թականրոկ :

7. Առումն Կանաչ սարին ի Գաղղիացոց առ Սեվաստրովոլիս :

18. Յետ ումբակոծելոյ ժամս քառասուն եւ ուր զղղեակն Մալարով՝ յարձակին դաշնակիցքն յառումն նորին, եւ յետս ի բաց վանին անագին կոտորածիս :

28. Սպարապետ Անգղիական բանակին Լորս Ռակլլն մեռանի առ Սեվաստրովոլ քաղաքաւ, եւ յաջորդէ ի տեղի նորա գորավարն Սիմսըն :

ՅԱՆԿ ՆԻՒԹՈՅ

ՅՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ . Հայերեն եւ Գաղղիարեն.....	Էջ. 4
Ա. ԿԵՆՅԱՂՕԳՈՒՏ ԲԱՆՔ .	
Միաբանական հոգի.....	7
Տարերք Իմաստասիրութեան հասարակաց . (Ճիճյա.) Գլ. Ա. եւ Բ.....	9, 28, 245
Նորանն բոլորագիր.....	42
Օտար ազգաց նետնութեան օգուտներն ու վնասները.....	25
Աշխարհաբառ լեզուն մաքրելու եւ գեղեցկացնելու վրայ.....	49
Մայրենի չար օրինակին վնասները . (Իրական պատմութիւն .)	52
Մեր ազգին անմիաբան բլլալուն կամ ըստելուն բուն պատճառները.....	73
Մուրատեան վարժարանին շփոթութեանցը վրայ քանի մը խօսք.....	97
Մաղձախտի դեղ մը.....	99
Նուէր ազգասիրութեան Մեծապատիւ Աղայ Եսայիայ Գրանիստեանց Հայկազն Սերտարի, լեաշ Մուրատախոյ. Հայ. եւ Գաղղ.....	121
Ուսումնասէր Հայկազունք ի Փարիզ. — Պարոն Գեորգ Թազորեան վկայեալ բժիշկ ի Փարիզեան բժըշկարանն.....	124
Ուզային եւ անձնական պատիւ.....	145
Ուսուց զնացէրները.....	147
Պարոն Գեորգ Ախվերդեան. — Ազգային ուսմական երգք Մայեար-Նովա բանաստեղծին.....	169
Պարոն Գեորգ Ախվերդեան. — Ազգային ուսմական երգք Մայեար-Նովա բանաստեղծին.....	193
Մեծապատիւ Պողոս Ամիրայ Տատեան ի Փարիզ.....	197
Տեղեկութիւն Հայաստանեայց եկեղեցոյ ղեմ եղած մեծապատիւ Պողոս Ամիրայ Տատեան ի Փարիզ.....	206
Հարստանալու ննարքներ.....	217
Ոգի կուսակցութեան . (Սեկիւր.).....	218
Հանգստութիւն սրտի . (Տրոգ.).....	241
Ժողով միճակագրաց ի Փարիզ. — Միակերպութիւն չափոց, կշռոց եւ դրամոց. — Հասարակաց լեզու.....	241
Յաջողութիւն գտնալու գաղտնիքը.....	265

Բ. ՏԵՍԱՐԱՆՔ ԵՒՐՈՊԱՅ .

Փարիզ.....	14, 34
Սերաստուպոլիս կամ Սեւասթոփոլ, եւ շրջակայ գլխաւոր քաղաքները.....	60
Համաշխարհական հանդէս արուեստից ի Փարիզ.....	76
Բացումն համաշխարհական Արուեստահանդիսին որ ի Փարիզ.....	99
Վիճակագրութիւն Գաղղիոյ.....	104
Համաշխարհական ընկերութիւն արուեստասիրաց.....	—
Ելեքտրական հեռագիր ընդ մեջ Եւրոպայ եւ Ամերիկոյ.....	127
Քրոնշտատ. — Եւրոպեան նասահար.....	—
Հարտարութեան պալատին մեծ սրահին ընդհանուր.....	—

TABLE DES MATIÈRES.

PROGRAMME. Arménien-Français.....	Pages. 4
CONNAISSANCES UTILES.	
Esprit de la concorde.....	7
Éléments de la philosophie populaire. Ch. I et II. 9, 28, 243	243
Nouveaux types de caractères arméniens.....	42
Avantages et inconvénients de l'imitation des étrangers.....	25
Qu'il faut purger et embellir la langue arménienne moderne.....	49
Les dangers du mauvais exemple maternel. (Fait historique.).....	52
Causes de l'esprit de discorde attribué aux Arméniens.....	73
Quelques mots sur les événements du collège arménien Moorat.....	97
Un remède contre le choléra.....	99
Don patriotique de Son Excellence Isaïe Trankoul, serdar arménien de Jassy en Moldavie. Arm.-Franç.....	121
Étudiants arméniens à Paris. — M. Kévork Takvorian, nommé docteur en médecine à la Faculté de Paris.....	124
Amour-propre national et personnel.....	145
Les <i>Allez en avant</i>	147
M. Kévork Akhverdof. — Chants populaires arméniens du poète Sayat-Nova.....	169
S. Ex. Boghos Dadian à Paris.....	193
Note relative aux inculpations qui sont faites à l'Église arménienne. Arm.-Franç.....	197
Moyens de s'enrichir.....	206
Esprit de parti. (Séjour.).....	217
De la tranquillité d'âme. (Droz.).....	218
Congrès de statistique à Paris. — Uniformité des poids, des mesures et des monnaies. — Langue universelle.....	241
Le secret de la réussite.....	265

II. TABLEAUX DE L'EUROPE.

Paris.....	14, 34
Sévastopol et les principales villes de ses environs.....	60
Exposition universelle de Paris.....	76
Inauguration de l'ouverture de l'Exposition universelle de Paris.....	99
Statistique de France.....	104
Société universelle des artistes.....	—
Télégraphe électrique entre l'Europe et l'Amérique.....	—
Kronstadt. — Machine infernale Jacobi.....	127
Aspect général de la grande galerie du Palais de l'In-	—

տեսքը. — Գասաորուքիան բերոց.....	150
Տաճկաստանի Բերքերը տիեզերական Արուեստանանդիսին մեջ.....	149
Տաճկաստանի շարտարուքեան Պալատին. Հայ. Գաղղ. Հարեւանցի տեսութիւն Անգղիոյ յուղարկած բերքերուն վրայ.....	174
Հանդիսարան դիւրագին բերոց.....	207
Բաշխումն մրցանակաց ի համաշխարհական Արուեստանանդիսին Փարիզու. — Ատենախօսութիւն Կայսեր. Հայ. եւ Գաղղ.....	221
Կոստանդնուպօլիս. (Լամարքին.) հայ. եւ գաղղ.....	248
	266

Գ. ՀԱՆԳԻՍԱՐԱՆ ԱՇԽԱՐՀԱՇԷՆ ՄԱՐԳԿԱՆ.

Ֆրանքլին.....	17, 63, 105, 151, 152, 208, 228, 250,	274
Սամուէլ Մուրատ եւ վարժարան նորա, եւ Վերատեսուջ վարժարանին Հ. Սարգիս վարդապետ Թեոդորեան. Հայ. եւ Գաղղ.....		78
Գուլիէլմոս Փէփէ զօրավար իտալացի.....		178

Գ. ՀԱՅԿԱԶԵԱՆ ԹԱՆԳԱՐԱՆ.

Լեւոն Զ, վերջին բազաոր Հայոց. Հայ. եւ Գաղղ.. 48, Թէ որչափ հարկաւոր է մեր ազգը ճանչցնել օտարաց. Հայ. եւ Գաղղ.....	36	21
Հայկագունք իննետասներորդի դարուս. Հայ. եւ Գաղղ. (Պ. Եղ. Տիւրքիէ).....	38, 65, 90, 137, 184,	226
Դրամագիտութիւն Հայոց ի միջին դարու (Պ. Վիկտորի Լանկուս) Հայ. եւ Գաղղ.....		87
Առաջարկութիւն Հոռովեական Հայ ժողովրդին զաղբական տանելու ի ձեզայիր. Հայ. եւ Գաղղ. (Պարսիկ տիւ. Պոքաժ).....	107, 153, 155,	189
Տարսն Կիլիկեացոց. Հայ. եւ Գաղղ.....		144
Պատմութիւն, դասանութիւն, ասանդութիւն եւ պաշտամունք Հայաստանեայց արեւելեան եկեղեցւոց.....		165
Կիւղնոսի կերքը երկնայեան գրօսանք. Հայ. եւ Գաղղ.....		240
Դասանութիւն եկեղեցւոց Հայաստանեայց. Հայ. եւ Գաղղ. ի վաղամտիկ ման քաջատոնմիկ պայազատի Յովսէփայ Ալլամիքեան, Տաղ կերական. Կ. (Բարազաշեան).....		251
		279

Ե. ՓԱՐԻՉԵԱՆ ԱՄՍԱԳԻՐ.

1854 տարւոյն վախճանեաները.....	23
Նուէր ազգասիրութեան Պարոն Եղուարդայ Ռաֆայելի Ղարամեան. Հայ. եւ Գաղղ.....	44
Տարեգրութիւն գլխաւոր դիպուածոց արեւելեան պատերազմին յամի 1854.....	—
Մահ Նիկողայոսի Ա, կայսեր Ռուսաց.....	68
Ճանապարհորդութիւն վեհափառ Կայսեր եւ Կայսրուհոյն Գաղղիացոց յԱնգղիա.....	94
Սուրհանդակ Մասեաց Աղանուոյ.....	119, 168, 192,
Փարիզ հրատարակուած նորատիպ հայերէն զբեր.....	119
Օղակոխութիւն Արգոյ Յ. Արգունեանի ի Պօլիս.....	167
Մաղձախա, մարախա եւ զեռնաշարժ.....	—
Գալուստ Թագունուոյն Անգղիոյ ի Փարիզ.....	187
Առ վեհափառ Վիկտորիա Թագուհի, Բերրուած Պարբերմեայ. Հայ. եւ Գաղղ.....	188
Վսեմափայլ Մեհեմեդ Պէյ դեսպան Օսմանեան պետութեան ի Փարիզ.....	190
Պարոն Գեորգ Տէլլա Մուստա.....	191
Թոռունք Մեծապատիւ ճանիկ Ամիրայի ի Փարիզ.....	—
Անկումն Աեվասթոպօլի.....	213
Յորդորակ Հաշտից. (Լամարքին.) Հայ եւ Գաղղ.....	—
Սիւվիլիսի պարանոցին ջրանցքը.....	216
Փորրուկալի բազաորը Տոն Փեոքոյ Ե.....	237

dustrie. — Classification des produits.....	130
Les produits de la Turquie à l'Exposition universelle...	149
La Turquie au Palais de l'Industrie. Arm.-Franç.....	174
Coup d'œil général sur les produits de l'Angleterre....	207
Galerie des produits économiques.....	221
Distribution des prix à l'Exposition universelle. — Discours de l'Empereur. Arm.-Franç.....	248
Constantinople, par Lamartine, Arm.-Franç.....	266

III. GALERIE DES HOMMES DE MÉRITE.

Franklin.....	17 —	274
Samuel Moorat, son collège à Paris et le directeur du collège, le R. D' Sarkis Théodore. Arm.-Franç.....		78
Guillaume Pépé, général italien.....		178

IV. MUSÉE ARMÉNIEN.

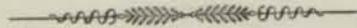
Léon VI, dernier roi d'Arménie.....	18,	36
De la nécessité de faire connaître aux étrangers la nation arménienne. Arm.-Franç.....		21
Les Arméniens du XIX ^e siècle, par M. Dulaurier. Arm.-Franç.....	38, 65, 90, 137, 184,	226
Numismatique de l'Arménie au moyen âge, par M. V. Langlois. Arm.-Franç.....		87
Projet de colonisation de l'Algérie par des Arméniens catholiques. Arm.-Franç.....	107, 133, 155,	189
Tarse en Cilicie. Arm.-Franç.....		111
Histoire, dogmes, traditions et liturgie de l'Église arménienne orientale.....		163
Une soirée sur les bords du Cydnus. Arm.-Franç.....		210
Profession de foi de l'Église arménienne. Arm.-Franç..		251
Sur la mort du jeune J. Allahverdi, Elégie, par G. Caracache.....		279

V. CHRONIQUE MENSUELLE DE PARIS.

Les morts de 1854.....	23
Don patriotique de M. Edouard Raphaël Gharamian. Arm.-Franç.....	44
Résumé des principaux événements de la guerre d'Orient, qui ont eu lieu pendant l'année 1854.....	—
Mort de Nicolas I ^{er} , empereur de Russie.....	68
Voyage de LL. MM. l'Empereur et l'Impératrice des Français en Angleterre.....	94
Courrier de la Colombe du Massis.....	119, 168, 192,
Nouvelles publications arméniennes à Paris.....	119
Départ de M. H. Arzouman pour Constantinople.....	167
Choléra, sauterelles, tremblements de terre.....	—
Voyage de la reine d'Angleterre à Paris.....	187
A Sa Majesté la reine Victoria, vers de M. Barthélemy.....	188
S. Ex. Mehemmed-Bey, ambassadeur de la Sublime Porte à Paris.....	190
M. Georges Dells Sudda.....	191
Les petits-fils de M. Djanik Amira à Paris.....	—
Prise de Sévastopol.....	213
La Marseillaise de la Paix. (Lamartine.) Arm.-Franç..	—
Le canal de l'isthme de Suez.....	216
Don Pedro V, roi de Portugal.....	237

	Էջք.		Pages.
Փարոսք եւ բանկուրին եւ Կոստանդնուպոլիս.....	238	Les phares et la disette à Constantinople.....	238
Կործանեալ անտառ.....	239	Forêt renversée.....	239
Վախ եւ մաղձախտ.....	—	La peur et le choléra.....	—
Միջերկրեայ ծով յԱփրիկէ.....	240	Mer intérieure en Afrique.....	240
Սեվասրոփոլի առման ատեն մեռնողներուն թիւ.....	—	Nombre des morts à la prise de Sébastopol.....	—
Խաղաղութիւն եւ պատերազմ.....	262	La paix et la guerre.....	262
Մահ Մոլէ կոմսին եւ Պրիւա ծովակալին.....	—	Mort du comte Molé et de l'amiral Bruat.....	—
Գալուստ բազաւորին Սարտենիոյ ի Փարիզ.....	263	Voyage du roi de Sardaigne.....	263
Ազգային տեղեկութիւն մը.....	264	Une nouvelle nationale.....	264
Համաշխարհական Արուեստահանդէսը տեսնողներուն թիւ.....	—	Nombre des visiteurs de l'Exposition universelle.....	—
Այլեայլ քաղաքաց մէջ մսին ու հացին գինը.....	—	Prix de la viande et du pain dans diverses villes de l'Europe.....	—
Տարեգրութիւն 1855 ամի ի Յունուարէ ցՅունիս.....	281	Chronique de l'année 1855, depuis Janvier jusqu'à Juin.	281

ՅՈՒՅԱԿ ԵՒԻԹՈՅ

ՀՍ

ԱՅԲՈՒԲԵՆԱԿԱՆ ԿԱՐԳԻ

Ազգային եւ անձնական պատիւ	145	եղած Հայկազունք	140
Ազգային ուսմանական երգք Սայեար-Նովա բանաստեղծին	169	Բրդին որակաւորները	41
Ալիշանեան (Պարոն Սերովրէ) ննագետ հայրենասէր	88	Գաղղիոյ Կայսեր եւ Կայսրուհոյն Անգղիա երբայր	94
Ախմերզեան Պարոն Գեորգ՝ հայկազն բժիշկ Տփսիսեցի	169	Գեանաշարժ, մաղձախտ եւ մարախ	168
Աղեքսանդր Ռափայել Լարամեան	43	Գուլիէմո Փէփէ հայրենասէր զօրավար իտալացի	178
Ամարանոց ծաղկանց ի Փարիզ	15	Գաշնակից տերութեանց նաւերուն Ազախու ծովը մըտնելը	167
Անգղիոյ բագոսնայն Փարիզ գայր	187	Գասաւորութիւն բերոց ի ճարտարութեան պալատին	150
Անգղիոյ յուզարկած բերքերուն վրայ ի Փարիզ	207	Գասանութիւն Եկեղեցւոյ Հայաստանեայց, հատուած Արենեոնի	251
Անմիարանութիւն Հայոց	73	Գրամագիտութիւն Հայոց ի միջին դարու, ի Պ. Վիկտորէ Լանկլուա	87
Աշխարհարատ լեզուն մարբելու եւ զեղեցկացընելու վրայ	49	Գրանխոյնաց Ազայ Եսայի Սերտար	121
Աշխարհարտին մեջ զօրձածուած քանի մը բառից քննութիւն	125	Եաքոպեան Նաւանար	129
Աշտարակ Երրոյն Յակովբայ	35	Ելեքտրական հեռագիր բնդ մեջ Եւրոպայ եւ Ամերիկոյ	104
Առաջարկութիւն Հոսովնական Հայ ժողովրդէն զաղբական տանելու ի ձեզայիր, գրուած Պարպիէ տիւ Պոքաժ զաղղիացւոյ	107. 133. 133	Եկեղեցի Անկեղնոցին Ապիկար զինուորաց	33
Առայ զնոցեքները	147	Եկեղեցի Մագդաղենացւոյն	33
Առան Պերրէն	25	Եղիսեան Գարասա	15
Ատենախօսութիւն Նափոյեոն իշխանին ի բացման Արուեստանանդիսին	101	Եղիսեան Պալատ	31
Ատենախօսութիւն Նափոյեոնի կայսեր ի բաշխման մրցանակաց Արուեստանանդիսին	248	Երաժշտական սրճանոցք ի Փարիզ	16
Ատենախօսութիւն Վ. կայսեր Նափոյեոնի Գ. ի բացման Արուեստանանդիսին	104	Երաման Գեորգ Ամիրայ	125
Արգումանեան Պարոն Յակոբ	167	Երաման Կարապետ Ամիրայ	125
Արուեստանանդես	76	Եւտիքականք եւ Նեստորականք	253
Արուեստանանդեսը մտնողներուն բիւր	264	Զգայարանաց զօրութիւնը	10. 28. 245
Արեւելեան Բազմալեզու Վարժարան ի Կրքեէ՝ մերձ ի Փարիզ	125	Էջմիածնի ատումը	186
Բագրատին կամ Պակրաբիոն ըսուած Բագրատունի ցեղը	95	Էտմոն Փերոն Գաղղիացւոյն քերթուածը Տարսնի վրայ	211
Բագրատունեաց վերջին բագաւորը Գագիկ Բ.	139	Էտմեր Փաշա սպարապետ Օսմանեանց	46
Բաշխումն մրցանակաց ի համաշխարհական Արուեստանանդիսին Փարիզու	248	Թագարեան Պարոն Գեորգ բժիշկ հայկազն ի Փարիզ	124
Բացումն Արուեստանանդիսին ի Փարիզ	99	Թանկութիւն ի Կոստանդնուպոլիս	258
Բիւզանդեան կայսերաց ծառայութեանը մեջ անուանի	101	Թիւրքմէք եւ Գուրգք ի Հայաստան	250
		Թոռոնք Մանտեի ձանիկ Ամիրայի ի Փարիզ	191
		Թոռոնքիոր Գաղղիացւոյն՝ Հայոց բնաւորութեանը վրայ ունեցած կարծիքը	155
		Ժողով վիճակազրաց ի Փարիզ	241
		Իմաստուն եւ Իմաստասէր	9
		Լագարեան իշխանք	252
		Լալման բժիշկ	23
		Լամարքինի Տորդրակ Հաշտից	213

Լամբնե	25
Լանկուա (Պարոն Վիկտոր), հնագետ եւ հայերենագետ գաղղիացի	87
Լեզու հասարակաց	241
Լեւոն 2, վերջին բազաւոր Հայոց	20 56
Լորտ Պայրըն անգղիացի բանաստեղծին Հայոց բնաւորութեանը վրայ ունեցած կարծիքը	255
Լորտ Ռովելլըն, սպարապետ Անգղիացոց. 48. — Իր մահը	167
Լուվուայի աղբիւրը	35
Լուքսորի Կորոզը	35 51,
Կանաչ սարին առումը	167
Կեօզէվէ կամ Եւպատորիա	62
Կիւղնոսի եզերքը երեկոյեան գրօսանք	210
Կոստանդնուպօլիս. (Լամարքին.)	266
Կոստանդնուպօլիսի հայ բնակչաց բիւր	252
Կործանեալ անտառ	259
Կտակ Սամուէլի Մուրատայ	81
Կրկես Ի Փարիզ	45
Համախոհութեան հրապարակ	51
Համախոհութեան հրապարակին նատրուանները	55
Համաշխարհական ընկերութիւն Արուեստասիրաց	104
Համաշխարհական հանդես արուեստից Ի Փարիզ	76
Համեստութիւն	55
Հայաստանեայց Եկեղեցոյ դասանութիւնը	165
Հայաստանեայց Եկեղեցոյ վարդապետութիւնը Հոգւոյն սրբոյ ըղկմանը վրայ. 198. — Երկու բնութեանց վրայ. 199. — Ննջեցելոց վիճակին վրայ. 200. — Պապին զերազմութեանը վրայ	201 154
Հայաստանի անտառներուն ջարդուած ըլլալը	154
Հայաստանի բաժանումն Ի մեջ Ռուսաց, Օսմանեանց եւ Պարսից	250
Հայաստանի դիրքը, եւ այն պատճառաւ ունեցած վիճակը	90
Հայաստանի դիրքն ու օդը	251
Հայաստանի օդը	155
Հայերեն նորատիպ գրքեր՝ Ի Փարիզ	119
Հայկազունք իննետասներորդի դարուս, հատուած Պարոն Եղուարդայ Տիւրքիէ	58 89
Հայկական դրամոց հաւաքմանը	41
Հայոց լեզուին յատկութիւնները	42
Հայոց գաղղիարեն լեզուին հետամուտ ըլլալը	65
Հայոց դասանանքին վրայ եղած ծուռ կարծիքները	73
Հայոց անմխարան ըլլալուն կամ բուսելուն բուն պատճառները	158
Հայոց այգեգործութիւնը	159
Հայոց անասուն դարմանելու ճարտարութիւնը	252
Հայոց ազգին բիւր	254
Հայոց կանանց նկարագիրը	255
Հայոց բնտանեւոր ու խաղաղասեր բնաւորութիւնը	21
Հայք. — Բէ իրաւի հարկատու է ճանչցընել ազգերնիս օտարաց	41
Հայոց հին մատենագրութիւնը	42
Հայոց վրայ տրուած տեղեկութեանց անկատարութիւնը	67
Հայոց մեծ մասին լուստարբական եւ մեկ մասին հոռվմական բուսելուն ճիշդ գուրցուածք ըլլալը	92
Հայոց հին պատմութեան համառօտութիւնը	154
Հայոց կրօնասիրութիւնը, ճարտարութիւնն ու երկրագործութիւնը	155
Հայոց կրօնական տարածայնութիւնները	251
Հայոց հին եւ նոր բանաստեղծներուն հոգին	235
Հայոց սեպհական կերպարանաց նկարագիրը	218
Հանգստութիւն սրտի. (Տրոց)	221
Հանդիսարան դիւրագին բերցոյ	241
Հասարակաց լեզու	206
Հարստանալու հնարքներ	264
Հացին եւ մսին գինը Ի Փարիզ նոյնքերի մեջ	

Հիւարեան Պարոն-Յովհաննէսին հիմակուան Հայոց վաճառականութեան հետամուտ ըլլալուն համար ըրած գանգատը	235
Հոռվմական Հայոց բիւր	163
Զախորդութիւն	35
Զմերային Պարտեզ Ի Փարիզ	15
Ճառա կողոյն հայկազն պարոնայց ազգասիրութիւնը	240
Ճեմարան Գաղղիոյ	55
Ճեղայիրլեան Մկրտիչ Ամիրայ	125
Ճիճյա իմաստասեր Իտալացի	10
Ճրագեան կամ Կերքանճի ազգատոհմ Հայոց Ի Մաճառ	45
Ման Նիկողայոսի Ա. կայսեր Ռուսաց	68
Մաղձախտ, մարախ եւ զետնաշարժ	168
Մաղձախտի դեղ մը	99
Մայր Եկեղեցի Տիրամօրն Ի Փարիզ	55
Մայրական դաստիարակութիւն	59
Մայրենի չար օրինակին վնասները. (Իրական պատմութիւն)	52
Մանանեան Պարոն Միքայէլ հայկազն ոսկերիչ ազգասեր Ի Փարիզ	125
Մասեաց Աղանուոյն քանի մը յատկութիւնները	119
Մատարեանց հայկազն զօրավարը	185
Մեղրիի հովիտը	158
Մենջիքով իշխան Ռուսաց	45
Մենեմեա Պէյ, դեսպան Օսմանեան պետութեան Ի Փարիզ	190
Միարանական հոգի. Բէ իրաւի հարկատու է մեր ազգին	7
Միակերպութիւն չափուց, կշռոց եւ դրամոց	241
Միջերկրեայ ծով յԱֆրիկէ	240
Մլուկներու դեմ Պարոն Թէնաոյին գտած դեղը	240
Մխիթարեան Մխարանութիւն Վենետիոյ	182
Մոլէ կոմսին մահը	262
Մուրատեան Վարժարանին տեսքը	85
Մուրատեան Վարժարանին շիրորութեանցը վրայ քանի մը խօսք	97
Մուրատեան Վարժարանին անցքերուն վրայ մեկ երկու ազգային համակ	192
Մսեր վարժապետին « Հրահանգ քրիստոնեական հաւատոյ » գիրքը	65
Յաղական կամար մեծին Նախօլոնի	15
Յովսէփ Ալլանվերեան պատանայն մահուանը վրայ Տալ եղերական	279
Յորդորակ Հաշտից Ի Լամարքինէ	245
Յուլիպի սխանք	55
Նիկողայոս Ա. կայսեր Ռուսաց	68 119
Նոր կերպով կայծակնանար եղած մարդ	259
Նոր Նախօլոնեան Հայոց վրայ Տեխնոլոգիան պատմածները	156
Նորածնեւ բոյսրագիր	12
Նուր ազգասիրութեան Աղայ Եսայիայ Սկրտարի Գրանխտեանց	121
Նուր ազգասիրութեան Պարոն Եղուարդայ Ռաֆայելի Դարամեան	44
Նուպար Պէյ	125
Ոգի կուսակցութեան. (Սեկիւր)	217
Ողջախօսութեան կանոններ	119
Ուպիլիի գաղղիացոյն վրիպակը. 65. — Իր հատուածը Արեւոտ օրագրին մեջ	251
Ուսումնասիր Հայկազունք Ի Փարիզ	124
Պայղազարեան Պարոն Ղուկասին հիմակուան Հայոց վաճառականութեան հետամուտ ըլլալուն համար ըրած գանգատը	255
Պալլըզաւա	62
Պաղէտարայ	62
Պատմութիւն, դասանութիւն, ասանդութիւնք եւ պաշտամունք Հայաստանեայց արեւելեան Եկեղեցոյ	165

Պարբերմի բանաստեղծին քերթուածը.....	էջ. 188
Պարսիկ տի. Պոքաժ գաղղիացւոյն ծուռ կարծիքը Հայոց դաւանութեանը վրայ. 158. — Հայոց Ասորես- տանէն գաղթական ըլլալուն վրայ. 158. — Հայոց դժբաղդութիւնը շտփագանց մեծցրնելը. 159. — Հայե- րուն քաղաքական նականիտութեան վրայ կարծիքը. 161 — Իր առաջարկութեան ներքուսը.....	182
Պարոյր կամ Պրոյերեսիոս նայկազն պերճախօս.....	40
Պարսկաստանէն ու Տաճկաստանէն Ռուսաստան անցնող նայ գաղթականները.....	229
Պարսկաստանի Հայոց բիւր.....	253
Պէլճիօյնոցոյ իշխանուհին ի Տարսոն.....	210
Պիլեզիկճեան Յարութիւն Աղա՛ նայկազն ճարտարապե- տին « Յիշատակ Օսմանեան Սահմանադրութեան » անունով առաջարկութիւնը.....	176
Պոմբարսունտի նրդենը.....	24
Պրիւս ծովապետին մահը.....	262
Պրուսայի գետնաշարժը.....	94
Ռիշվան Քուրդը ի Հայս.....	250
Ռուրինեան բազաւորաց դրամք.....	89
Ռուպինի երգիչ խտայացի.....	24
Ռուսաց Անափայէն ելլելը.....	167
Ռուսաց Կարինն առնելը 1828ին.....	227
Ռուսաց տերութեան քաղաքականութիւնը կրօնական խնդրոց մէջ.....	257
Ռուսաստանի Հայոց կրօնական վիճակը.....	257
Ռուսն ծովակալ.....	95
Սամուէլ Մուրատ եւ վարժարան նորա.....	78
Սայեար-Նովա նայ բանաստեղծին ռամկական երգերը. Սարգիս (Հ.) վարդապետ Թեոդորեան, վերաստեալ Մուրատեան վարժարանին. 85. — Վերջի նայածանքը.....	169 265
Սարսենիոյ բազաւորին Փարիզ գալը.....	262
Սերաստուպօլիս կամ Սեմասթիօլ կամ Ազ-Եառ.....	61
Սեմասթիօլի առումը.....	213
Սեմասթիօլի առման առնն մեռնողներուն բիւր.....	240
Սենը-Առնոյ սպարապետին մահը.....	167
Սիլվիոյ Փէլլիքոյ.....	25
Սիւվիչիսի պարանոցին ջրանցքը.....	214
Սնափառութիւն.....	55
Սուրբ Գեորգիոս կամ Պանքոն.....	53
Սուրբ Սուլպիկիոս (Սեն-Սիւլպիս).....	55
Սպանիոյ տերութեան վիճակը.....	47
Վախ եւ մաղձախտ.....	259
Վանտովի սիւնը.....	55
Վարդանայ աշխարհագրի աւանդութիւն.....	58
Վարդան զօրավար նայկազն.....	61
Վիլի ստիկան.....	25
Վիկտոր-Էմմանուէլ բազաւոր Սպարսենիոյ.....	265
Վիճակազրաց ժողով ի Փարիզ.....	241
Վիճակազրութեան Գաղղիոյ.....	104
Վիմերքսի խտայացւոյն Հայոց դաւանութեան վրայ ունեցած ծուռ կարծիքը.....	66
Վիսթոնի ճարտարապետ.....	25

Տաճկաստանի բերքերը տիեզերական Արուեստանան- դիսին մէջ.....	էջ. 149	157
Տաճկաստան ի ճարտարութեան պաշտին.....	174	174
Տատեան Պօղոս Ամիրայ ի Փարիզ. 195. — Իր ազգասի- րական նուէրը ի նպաստ Արեւելեան Բազմայեզու Վարժարանին. 194. — Փարիզու Գեր. Արքեպիսկո- պօսին մատուցած տետրակն ի շատագովութիւն դաւա- նութեան Հայաստանեայց եկեղեցւոյ.....	195	195
Տարեգրութիւն գլխաւոր դիպուածոց արեւելեան պատե- րագմին յամին 1854.....	44	44
Տարեք իմաստասիրութեան նասարակաց.....	9	245
Տարսոն Կիլիկեացոց.....	111,	211
Տէլլա Սուտաա Պարոն Գերզ, դեղագործ Կոստանդնու- պօլսեցի.....	191	191
Տոն Փետրոյ Ե, բազաւոր Փորրուկալի.....	257	257
Տոն Ֆեռնանտոյ Բ, բազաւորաճայր Փորրուկալի.....	257	257
Տորենին որակութիւնները.....	11	11
Փարիզ.....	14	14
Փարոսք եւ բանկութիւն ի Կոստանդնուպօլիս.....	258	258
Փիւնոնրի տերութեան վիճակը.....	47	47
Փորրուկալի երկրին ու բնակչացը վրայ գիտելիք.....	257	257
Փորրուկալի բազաւորը Տոն Փետրոյ Ե.....	257	257
Քանրուպեռ, սպարապետ Գաղղիացոց.....	47	47
Քերսոն կամ Քերսոնիսոս նին քաղաք.....	61	61
Քիչ ազգատոնմ Հայոց ի Մանաուս.....	45	45
Քրոնշտադ բերդաքաղաք.....	127	127
Օտար ազգաց նետեութեան օգուտներն ու վնասները..	25	25
Օտեան Պօղոս Աղայ.....	125	125
Յերրիերի Նուիրակին Հայոց դաւանանքին վրայ ունե- ցած կարծիքը.....	204	204
Յրանքին. իր վազուց պատմութեան օգտակարութիւնը. — Իր Յիշատակարանը.....	17 54	17 54
— Մանկութիւնը. 65. — ըրած սխալմունքը.....	64	64
— Ինքզինքը կրբելը. 105. — ստեպ ըրած աղօթքը... — Տպարան բանալը. 151. — իր տոմարը. 152. — ա- մուսնութիւնը.....	106 152	106 152
— Հասարակաց օգտակար բարեկարգութիւններ ընե- լը. 152. — գանազան գիտեր ննարելը. 153. — կայ- ծակին ու ելեքարականութեան վրայ ըրած փոր- ձերը. 155. — շանբարգել. 154. — նամբաւոյն նոջակուիլը.....	154	154
— Քաղաքական պաշտօններու մէջ մտնելը.....	208	208
— Գեական Ամերիկացոց ի Փարիզ. 225. — Վերսայլի մէջ ընդունած պատիւը. 226. — Վոլքեռի հետ տես- նուիլը.....	226	226
— Կաղաչուի որ միջնորդ նաշտութեան ըլլայ Անգղիոյ եւ Ամերիկացոց.....	250	250
— Ամերիկայի ազատութեան դաշնագիրը կրնաստատե. — Ամերիկա դառնալն ու գտած պատիւը.....	275 276	275 276
— Վերջի նիւանդութիւնն ու մահը.....	277	277
— Ամերիկայի եւ Գաղղիոյ բունած սուգը.....	278	278
— Յրանքինի տապանագիրը.....	278	278

Propriétaire-gérant · A. LACHAT.

Ի ՓԱՐԻԶ, Ի ՏՊԱՐԱՆԻՆ ՎԱՍԷՐԻ :
PARIS. — IMPRIMERIE WALDER, RUE BONAPARTE, 44.

COLOMBE DU MASSIS

MESSAGER DE L'ARMÉNIE

PUBLIÉE SOUS LES AUSPICES

DE M. ÉDOUARD RAPHAËL GHARABIAN.

ԳԻՆ ԸՆԿԵՐԱԳՐՈՒԹԵԱՆ.		PRIX D'ABONNEMENT :	
Ի Փարիզ, տարեկան	Ֆրանք 25 »	Paris, par an	Fr. 25
Արտաքոյ	28 »	Étranger.	28
Գին միոյ տեսրակի	3 »	Prix d'un numéro	3

<i>Տեղի ընկերազրութեան.</i>		<i>On souscrit :</i>	
Ի ՓԱՐԻԶ, Ի ԳՐԱՆՈՑԻ ՊԱՐՈՆ Ճ. ԱՐԱՄԵԱՆ,		A PARIS, CHEZ M. D. ARAM,	
Ի Փողոցն Սեն-Սուլպիս, Թ. 38.		rue Saint-Sulpice, 38.	

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ.

SOMMAIRE.

- Ա. ԿԵՆՑԱԳԹՅՈՒՆՑ ԳԱՆԷ.
- Յաջողութիւն գտնելու գաղտնիքը :
- Բ. ՏԵՍԱՐԱՆՔ ԵՒՐՈՊԱՑ.
- Կոստանդնուպոլիս. (Լամարթին.) Հայ. եւ Գաղղ:
- Գ. ՀԱՆԳԻՍԱՐԱՆ ԱՇԽԱՐՀԱՇԷՆ ՄԱՐԳԱՐԱՆ.
- Ֆրանքլին. (Շարայարութիւն եւ վերջ.)
- Դ. ՀԱՅԿԱԶԵԱՆ ԹԱՆԿԱՐԱՆ.
- Ի վաղամեծիկ մահ Յովսէփայ Ալլահվերդեան Տաղ եղերական. (Կ. Գարագաշ.)
- Ե. ՓԱՐԻԶԵԱՆ ԱՄՍՈՎԻՐ.
- Տարեգրութիւն 1855 ամին ի լուստարի ցլունիս :
- ՅԱՆԿ ՆԻԹՈՑ.
- ՅԱՆԿ ՆԻԹՈՑ ԸՍՏ ԱՅՐՈՒԲԵՆԱԿԱՆ ԿԱՐԳԻ.

- I. CONNAISSANCES UTILES.
- Le secret de la réussite.
- II. TABLEAUX DE L'EUROPE.
- Constantinople. (Lamartine.) Arm.-Franç.
- III. GALERIE DES HOMMES DE MÉRITE.
- Franklin. (Suite et fin.)
- IV. MUSÉE ARMÉNIEN.
- Élégie sur la mort du jeune J. Allahverdi, par G. Caracache.
- V. CHRONIQUE MENSUELLE DE PARIS.
- Chronique de l'année 1855, depuis janvier jusqu'à juin.
- TABLE DES MATIÈRES.
- TABLE DES MATIÈRES PAR ORDRE ALPHABÉTIQUE.

1re Année. — Décembre 1855. — N° 12.